

מאמר ד

איש אחד וכמה נשים

1. פתיחה
2. איש אחד וכמה נשים שאינן עריות
3. האם היחוד עם הרבה נשים אסור מהתורה?
4. איש אחד ושלוש נשים
  - א. דעת המתירים יחוד עם שלש נשים
  - ב. האוסרים יחוד עם שלש נשים
  - ג. דעת הפוסקים
  - ד. סיכום
  - ה. דעת השו"ע והאחרונים
5. איש אחד ושלוש נשים פרוצות - לדעת רש"י
6. איש אחד פרוץ ושלוש נשים
7. הגדרת מי שעסקו עם הנשים - לשיטת רש"י
8. יחוד איש אחד ושלוש נשים בדרך לדעת רש"י
9. יחוד איש אחד ושלוש נשים בלילה לדעת רש"י
  - א. צדדי הספק
  - ב. דעת הפוסקים
  - ג. הגדרת לילה
  - ד. מסקנה לדינא
  - ה. סיכום
10. זאת תורת העולה

1. פתיחה

האם מותר לאיש אחד להתיחד עם כמה נשים גם יחד? המשנה אוסרת לאיש אחד להתיחד עם שתי נשים האסורות עליו. מה הטעם לאיסור זה, האם יהיה מותר להתיחד עם שלש נשים ומעלה או שגם מצב זה אסור? כמו כן האם יש מקום להתיר יחוד עם כמה נשים ללא התחשבות ברמת הקפדתם בעיניני צניעות של המתיחדים, או שמא באנשים המוחזקים בפריצות גם היתר זה נפל? שאלה זו מצויה במצבים רבים, כגון אם ובתה הבאות אל רופא נשים אשר במרפאתו ישנה אחות, האם הדבר מותר? או פגישה עסקית עם שלוש נשים ויותר.

שאלה נוספת בהקשר זה היא האם ההתר להתיחד עם כמה נשים נאמר גם לגבי יחוד בלילה בזמן שהולכים לישון, או שמא כאן יש להחמיר יותר ולאסור לעולם יחוד עם כמה נשים? אחת ההשלכות המעשית של שאלה זו היא האם מותר לקחת שלש טרמפיסטיות במקום מרוחק שאין בו תחבורה או לצאת לטיול כמלוה עם שלש נשים.

2. איש אחד וכמה נשים שאינן עריות

במשנה^[1] מבואר כי :

לא יתיחד אדם עם שתי נשים^[2].

הרשב"א^[3] כתב כי האיסור אינו רק על יחוד עם עריות, אלא גם עם כל הנשים האסורות ביחוד, פנויות וגויות, וכך כתוב גם בקיצור פסקי הרא"ש^[4].

3. האם היחוד עם הרבה נשים^[5] אסור מהתורה?

יש לברר האם מן התורה רק יחוד של איש אחד ואשה אחת נאסר, אך חז"ל אסרו יחוד עם שתי נשים, או שמא גם איסור יחוד עם שתי נשים הוא מן התורה. נראה שבשאלה זו נחלקו הראשונים.

אחד מהמקורות מהם ניתן לפרוט שאלה זו הוא מדברי הראשונים ביחס לדין ספק טומאה בנדה.

הקדמה: כלל נקוט בידינו כי ההכרעה במצב בו יש ספק לגבי טומאה, תלויה במקום בו התעורר הספק. ספק טומאה ברה"י טמא וברה"ר טהור. כלל זה נלמד מדין סוטה, שם קיים ספק אם האשה שנסתרה נטמאה, וכיון שמדובר במקום סתר – רשות היחיד – מטמאים אותה מספק [עד שיבדקו אותה מי סוטה], וממילא נלמד כי דווקא ברה"י ספק טומאה טמא, אך ברשות הרבים ספק טומאה טהור.

נתון נוסף למדו מדין סוטה והוא, שגם ברשות היחיד ספק טמא רק בדבר ש"יש בו דעת לישאל"^[6] – היינו באדם בעל דעת, וא"כ רק אם יש ספק אם האדם טמא או לא

(1) קידושין דף פ"ב.

(2) כאשר לפי גירסת התוס' והריף והרא"ש במשנה ר' שמעון חולק ומתיר לאיש אחד להתיחד עם שתיים.

(3) שו"ת חלק א אלף קע"ח, ודחה את דעת ר' אליהו מעכו הסובר שלא אסרו בשתי נשים אלא אם הן עריות אבל אם לא – מותר וטעמו, כיון שיחוד עם שתיים אפילו כשהן עריות אינו אלא מדרבנן וגם איסור יחוד עם מי שאינה ערוה הוא רק מדרבנן – לא החמירו פעמיים ולא הוסיפו אלא תומרא אחת, בעריות הוסיפו איסור בשתי נשים, ובפנויות שמהתורה אין איסור כלל – אסרו באיש אחד ואשה אחת, אבל עם שתיים – מותר.

(4) קידושין פרק ד סימן כ"א.

(5) פרק זה מתייחס ליחוד עם נשים אשר היחוד עמהן אסור מן התורה כפי שביארנו בחלק ג במאמר הנשים האסורות ביחוד.

(6) סוטה דף כ"ח ע"ב.

אז מחמירים, אך אם הספק נוגע לגבי דברים דוממים או אפילו לגבי אדם שאין בו דעת, ספק טומאה טהור גם ברשות היחיד.

כך סיכם את הדברים הרמב"ם בהלכות שאר אבות הטומאות :

[א] מפני מה טהרו חכמים ספק טומאה בר"ה? שהרי הציבור עושין פסח בטומאה בזמן שהטמאים מרובין אם טומאה ודאית נדחית מפניהן קל וחומר לספק טומאה, שאיסור כל הספקות מדבריהן כמו שביארנו בהלכות ביאות אסורות, ומפני מה החמירו בספק רה"י? שהרי סוטה שנסתרה אף ע"פ שהדבר ספק הרי היא טמאה לבעלה עד שתשתה.

[ב] וכשם שהסוטה ובוועלה שנים כך ספק טומאה בשנים, אבל אם היו שלשה ברה"י הרי ספק טומאתן שם טהור כר"ה, בד"א כשהיה זה שנטמא בספק יש בו דעת להשאל ולדרוש ממנו מה אירע לו כסוטה, אבל אם היה חרש או שוטה או קטן שאינו יודע להשיב על הענין כששואלין אותו- הרי ספיקו טהור, כיצד? חרש או שוטה או קטן שאין בו דעת להשאל שנמצאו בחצר או במבוי שיש שם טומאה וספק נגעו וספק לא נגעו- הרי אלו טהורין, וכן כל שאין בו דעת להשאל, אע"פ שנולד לו הספק ברה"י- ספיקו טהור.

המשנה בתחילת מסכת נדה^[7] מתייחסת לאשה שנגעה בכלים ובמאכלים טהורים ולאחר מכן מצאה דם, האם הדברים שנגעה בהם עד שמצאה דם נטמאו או לא. בדין זה מחלקת המשנה בין אשה שיש לה זמן קבוע לראייתה – יש לה וסת קבוע – לבין אשה שרואה דם בזמנים שאינם קבועים – אין לה וסת קבוע. אשה שיש לה וסת לראות בזמנים קבועים^[8] אינה מטמאה למפרע אלא רק מכאן להבא, שכן אנו משערים שרק כעת ראתה דם, וממילא כל מה שנגעה בו עד עתה טהור. לעומת זאת אשה שאין לה וסת קבוע מטמאה כל מה שנגעה בו ביממה האחרונה – "מעט לעת", משום שחוששים שמא ראתה דם בזמן של מעט לעת, אלא שכתלי בית הרחם העמידו דם זה עד שיצא. דוגמא לדבר מביאה המשנה לגבי אשה שישבה על מיטה, ולאחר שקמה מצאה דם תוך מעט לעת מהזמן שישבה על המיטה. הדין במצב זה הוא שאם היא בעלת וסת קבוע- המיטה טהורה, ואם לא- אזי המיטה טמאה.

על מה שכתבה המשנה שכשאין לה וסת קבוע כל מה שנגעה בו מעט לעת נטמא, הקשו בגמ': הרי זה מצב של ספק טומאה ברשות היחיד, וספק טומאה ברשות היחיד טמא-נאמר רק לגבי דבר שיש בו דעת להישאל, אך בחפצים שנגעה בהם הנדה אין דעת להישאל. א"כ היה לנו לטהר את החפצים שנגעה בהם הנדה בתוך מעט לעת?

(7) נידה דף ב"א.

(8) בגמ' בדף ד' ע"ב העמידו שראתה בשעת וסתה.

הגמ' מיישבת שכאן מדובר באופן בו חברותיה נושאות אותה במיטה באותו מעת לעת, וא"כ המיטה נחשבת כידן הארוכה של חברותיה הנושאות אותה ולהן יש דעת להישאל.

הראשונים הקשו על תירוץ הגמ'. מה הועילה הגמ' שהעמידה שחברותיה נושאות אותה, אמנם נכון שמצב זה הוא מצב בו "יש דעת להישאל", אך מאידך יש לטהר כאן מצד אחר: משום שזה מצב של רשות הרבים! "חברותיה" כוללות שתי נשים, וכשהיא עמן הרי כאן שלוש, ושלוש נשים זהו מצב של רשות הרבים. א"כ אין לטמא את המיטה, למרות שיש בה דעת להישאל, שהרי זה ספק טומאה ברה"ר?

הריטב"א⁹ כתב ביישוב קושיא זו :

ותירצו, דשאני הכא דנשים נינהו וכולהו כחדא דמיין, דהא מסוטה גמרינן וגבי סוטה מקום סתירה הוא כדתנן (קדושין פ' ב'), שאין איש אחד מתייחד עם שתי נשים אבל [בשני] אנשים אין [זה] מקום סתירה דאשה מתייחדת עם שני אנשים.

הריטב"א מחדש כי שלוש נשים אינו נחשב מצב של "רשות הרבים" משום שההגדרה של רה"ר נקבעת לפי גודל יחוד: אם זהו מצב בו יש איסור סתירה- זהו רשות היחיד, ואם במצב זה אין איסור סתירה- זהו רה"ר. ממילא כיון שבאיש אחד ושלוש נשים יש איסור יחוד, הרי זהו מקום סתירה ודינו כרשות היחיד ולא כרשות הרבים.

הדין של ספק טומאה ברשות היחיד טמא וברה"ר טהור הוא דאורייתא, ומדברי הריטב"א הללו שהשליך מדין יחוד עם שתי נשים על כלל זה יש ללמוד, כי לדעתו האיסור להתיחד עם שתיים או שלש נשים הוא מן התורה ולא רק מדרבנן.

גם הרשב"א והר"ן יישבו באופן זה את הקושיא, וממילא גם מדבריהם ניתן להסיק כי איסור יחוד של איש אחד עם שתי נשים הוא מן התורה.

ראיה זו הובאה בשו"ת מהרש"ם¹⁰ וז"ל :

ואף שבתשו' חו"י [חוות יאיר] ובינ"א [=בינת אדם] כתבו דגם עם ב' נשים אסור רק מדרבנן, כבר כתבתי בתשו' א' זה כמה שנים שנעלם מהם דברי הרשב"א וחי' הר"ן ריש נדה שכתבו דבנשים הוי ס"ט ברה"י, דדין ס"ט ברה"י מסוטה ילפינן דהיכי דאיכא איסור סתירה- מיקרי רה"י ובנשים אפי' הרבה- אסור, ועיין מל"מ פט"ז מאה"ט [שרמוז] [שרמוז] לדברי רשב"א הנ"ל ולא הביא טעמו, אבל ברשב"א מבואר שם כמ"ש ומוכח דהוי מה"ת.

אמנם יש להעיר כי בדעת הרשב"א אין זה ברור שסובר כי יחוד של איש עם שתי נשים נאסר מן התורה. בתשובתו שנביא לקמן הובאה דעת ר' אליהו הסובר שיחוד עם שתי

9 נדה דף ה ע"ב ד"ה כשחברותיה.

10 חלק ג סימן קנ"ב הובאו דבריו בהוספות לדבר הלכה על סימן י.

נשים הוא מדרבנן. הרשב"א שם דן בדבריו אך לא העיר על מה שכתב לאסור יחוד עם שתי עריות מדרבנן בלבד. משמע שסובר שהוא דרבנן, בניגוד למה שמוכח מחידושו על הש"ס שהבאנו לעיל.

התוס'^[11] ענה על שאלת הראשונים באופן אחר וז"ל :

ונראה דלא חשבינן טומאה ברה"ר אלא היכא דספיקא היתה יכולה להיות גלויה לכל, כגון ההיא דנזיר ותשעה צפרדעים ושרץ אחד ביניהם (כתובות דף טו.), אבל ההיא דנדה המגע ודאי הוא שנגעה במטה ואין שום ספק אלא אם ראתה או לאו, ומקום המקור מקום סתר הוא ולא שייך למימר ביה רה"ר אפילו אם נולד ספק ראייתה ברשות הרבים.

כוונת התוס' היא כי מה שאמרו שספק טומאה ברשות הרבים לקולא, הוא דווקא לגבי דברים אשר הספק שבהם גלוי לרבים, אך כאן שמדובר על ספק המתייחס למקום סתר- אין דין של ספק טומאה ברה"ר [למרות שבפועל היא נמצאת ברה"ר]. לכאורה נראה כי התוס' אינו מקבל את התירוץ של הריטב"א וסיעתו ועל כן בחר תירוץ אחר, וא"כ יש ללמוד מכאן לכאורה כי לדעת התוס' יחוד איש ושתי נשים אסור מדרבנן בלבד.

על הערה זו עמד המהרש"ם בתשובה דלעיל וכתב כי ניתן לומר שאין מכאן ראייה שהתוס' סובר שאיש אחד ושתי נשים אסורים ביחוד מדרבנן בלבד וז"ל :

ונהי שדעת התוס' בנדה ב' וסוטה כ"ח דגם בנשים הוי רה"ר, י"ל דס"ל כרש"י וסמ"ג דבשלשה נשים שרי להסתתר, אבל (בנשים) [בשנים] לכ"ע הוי רה"ר, וגם אם לדעת תוס' גם בשנים שרי מה"ת- אבל עכ"פ לשי' רשב"א ור"ן כן הוא.

למסקנא נשאר המהרש"ם בספק לגבי דעת התוס' האם אכן יחוד עם שתי נשים אסור מדאורייתא או מדרבנן.

לענ"ד נראה שאפשר לדחות את הראיה מהתוס' באופן אחר. הסיבה שהתוס' לא תירצו כריטב"א וסיעתו היא משום שהם סוברים שלמרות שבאיסור יחוד, שלוש נשים הוא מצב של מקום סתר, אין זה משמעותי לגבי הגדרת רה"ר לעניין טומאה. אמנם המקור לכך שספק טומאה ברה"ר טהור הוא מסוטה, אך אין זה אומר שלמדים ממנה את כל הפרטים לגבי הגדרת רה"ר. מסוטה למדנו:א. ברה"ר ספק טומאה טהור. ב. שלושה הוא מצב של רה"ר, אך לא למדנו משם כי שלוש נשים נחשבות מקום סתר. העובדה שבסוטה גם יחוד עם שלוש נשים אסור נחשב למקום סתר אינה מחייבת כי הן נחשבות רשות היחיד ולא רה"ר, שכן הסיבה שמצב כזה נקרא מקום סתר היא משום החשש שנשים מחפות זו על זו ולא משום שיש כאן רשות היחיד. ממילא לגבי עצם הגדרת רה"ר לעניין ספק טומאה מסתבר כי שלוש נשים נחשבות רה"ר.

(11) סוטה דף כ"ח ע"ב.

מהלך זה מסתייע קצת מלשון חידושי הר"א^[12] שכתב לדחות את תירוץ הרשב"א והריטב"א שהבאנו בלשון זו :

וזה אינו נכון, דודאי בעלמא שלשה רבים [נשים] רשות הרבים הם.

מבואר כי לדעתו החסרון בתירוץ של הריטב"א וסיעתו הוא שא"א ללמוד מדין סוטה ששלוש נשים הן מצב של רשות היחיד.

לפי זה אפשר בהחלט להסיק [אם כי אין הכרח לומר כן] כי התוס' מסכים לגמרי למסקנת הריטב"א וסיעתו, שיחוד של איש אחד עם שתי נשים אסור מן התורה.

מאידך מצאנו כי אחד הראשונים כתב בהדיא שיחוד של איש אחד ושתי נשים אסור מדרבנן בלבד. זהו ר' אליהו השואל בשו"ת הרשב"א^[13]. הוא סובר שרק איסור יחוד של איש אחד ואשה אחת נאסר מן התורה וז"ל שם :

לחכם רבי אליהו שבעכו, כתבת הא דתנן שילהי קידושין (ד"פ ב'): לא יתייחד איש עם שתי נשים - נ"ל שהוא מדרבנן, דלא אסרה תורה אלא יחוד גמור איש ואשה, וראיה מדק' בעי בגמרא מאי טעמא נשים דעתן קלה עליהן ואלו הוה מן התורה לא הוה בעי טעמא. ומה שאסרו ליחד עם שתי נשים - בנשים של עריות דאורייתא דוקא. אבל בשאר נשים - מותר (להיחד) [להתייחד] עמהן דבר תורה ולא אסרו חכמים להתייחד עם שתיים. ותדע, דשאר הנשים לא אסרה התורה היחוד בהן, מדאמרי': בן מתייחד עם אמו ואינו מתייחד עם שאר עריות שבתורה. הא למדת שלא אסרה תורה אלא יחוד של עריות, ורבנן הוא דגזור יחוד של כל הנשים.

נראה שגם לדעת הר"ח, יחוד עם הרבה נשים אסור מדרבנן בלבד. לדעתו אסור לאירש להתיחד עם הרבה נשים [בניגוד לדעת רש"י]. בהסבר המשנה^[14] שאסרה למי שעסקו עם הנשים להתיחד עם הרבה נשים כתב הרא"ש^[15] בשם הר"ח, שלמרות שלכל אדם אסור להתיחד עם הרבה נשים כאן היתה הו"א להתיר, והמשנה חידשה שגם כאן אסור. ההו"א להתיר היתה :

ור"ח ז"ל פי' כל שעסקו עם הנשים אע"פ שנושא ונותן תמיד עמהן לא יתייחד עמהם. משמע שרוצה לומר, אע"פ שהיה ראוי להתיר לו יותר משום דבעבדיתה טריד או משום דאינו יכול לזוהר - אפ"ה אסור.

מבואר, כי לדעת הר"ח היתה הו"א להתיר יחוד עם שתי נשים מטעם ש"אינו יכול להזוהר". מכאן יש ללמוד שעצם היחוד של איש אחד והרבה נשים הוא מדרבנן ולכן

[12] על מסכת נדה דף ה' ע"ב מיוחס לאחד מהראשונים בתקופת הרשב"א.

[13] חלק א אלף קע"ח.

[14] דף פ"ב ע"א.

[15] פרק ד סימן כ"ז.

יש סברא להתירו משום שאינו יכול להיזהר. אין זה מסתבר^[16] שיש הו"א להתיר איסור תורה משום סברא זו.

גם החוות יאיר^[17] והחכמת אדם^[18] כתבו מדעת עצמם שהתורה לא אסרה אלא איש אחד ואשה אחת, כר' אליהו הנ"ל.

ר' אליהו מביא ראיה לשיטתו משאלת הגמ' על איסור יחוד איש ואשה אחת: "מאי טעמא" – לו היה האיסור מהתורה לא הוי בעי טעמא.

בדחיית ראיה זו כתב שבט הלוי^[19] :

הגמ' שואלת מנ"ל להכניס גם ב' נשים באיסור יחוד דאורייתא, וקאמר משום דדעתן קלות, וא"כ י"ל שוב דאהני לן טעם זה לכללו באיסור יחוד דאורייתא.

הדבר הלכה^[20] הביא רק את דעת הסוכרים שיחוד עם שתי נשים הוא מדרבנן, אך לאור האמור לעיל, הוא מחלוקת ראשונים ואחרונים, ואדרבא, מכמה^[21] ראשונים נראה שס"ל שמצב זה אסור מן התורה.

4. איש אחד ושלוש נשים

א. דעת המתירים יחוד עם ג' נשים

על המשנה בקידושין שאסרה לאיש אחד להתיחד עם שתי נשים כתב רש"י^[22] :

מפני שדעתן קלה ושתייהן נוחות להתפתות, ולא תירא זו מחבירתה שאף היא תעשה כמותה.

כן כתב רש"י גם במסכת ע"ז^[23] :

ושתייהן תרצינה לעבירה.

רש"י כותב שדעתן קלה ושתייהן נוחות להתפתות בניגוד לאנשים, שאמנם כפי שכתב הרשב"א^[24] יצרו של האיש גדול משל אשה אך מרכיב הבושה שהאחד בוש מחבירו מונע אותו מלחטוא והחוטא אינו יודע מה שיש בלב חבירו ולכן בוש בפניו, משא"כ בנשים: גם המזנה יוצאת מתוך הנחה שדעתה של חבירתה קלה וגם היא תזנה ולכן

(16) כפי שמבואר ברא"ש שרק בשתי נשים היתה הו"א להתיר אך לא באשה אחת.

(17) תשובה ע"ג.

(18) סימן קכ"ו ס"ק כ"ו.

(19) חלק ג סימן קפ"ג.

(20) סימן א סעיף ח.

(21) ריטב"א ר"ן ורשב"א בחידושים למרות שהערנו שבתשובת הרשב"א לר' אליהו לא העיר עליו בנקודה זו.

(22) דבריו הובאו גם בתוס' ר"י הזקן על הדף.

(23) דף כ" ע"א ד"ה לא יתיחד.

(24) שו"ת הרשב"א חלק א' אלף קע"ח.

אין בושה. אמנם רש"י לא כתב "ואינה בושה" אלא "לא תירא"- שכולל בתוכו גם את הפחד שמא תלך ותפרסם, ועל זה כותב רש"י "לא תירא"-, גם אם בסוף מזנה רק אחת אך בשעת מעשה חושבת שיזנה עם שתיהן, ולכן אינה מפחדת, והוא אותו עיקרון של פרוצין דמיכנפי בי עשרה ולא מיכספי מהדרי אינם בושים, וכנראה גם אינם חוששים שיגלו.

האג"מ^[25] נטה לומר שמה שכתב רש"י "לא תירא" אינו מתייחס ליראה שמא תגלה סודה אלא יראה שמשמעותה בושה :

דפשוט שאף שכתב רש"י לשון "ולא תירא"- אין הכוונה מורא משום שתספר האינה מזנה לעלמא לביישה, דלא הזכיר זה רש"י כאן ענין ספור לאחרים אלא בהיתר דיחוד אשה ותינוקת, והוא משום דכאן בלשון מורא כוונתו מורא מפניה בעצמה, שלא תחשבנה לזונה אף שלא תגלה לשום איש ואשה אחרים, וכדמוכח מלשון רש"י בסמוך בהיתר דאשה עם ב' אנשים, שכתב שהאחד בוש מחברו ולא כתב שהאחד ירא מחברו. משמע שהם בכוונה אחת, דהא אין טעם לומר שבנשים היה מותר דוקא בשביל מורא ובאנשים גם בשביל בושה אלא ודאי שהם בכוונה אחת אף שנקט בשני לישני. וניחא מש"כ הב"ש והיא לא תזנה אז השניה בושה מלזנות, ולא כתב יראה אף שרש"י כתב יראה, משום דמפרש בכוונת רש"י דהוא משום הבושה לפני זו שלא תזנה בעצמה נמי שרי כדפירשת'..., והנה אף אם לשון יראה ברש"י הוא דוקא, עכ"פ הא באנשים גם רש"י כתב שהאחד בוש מחברו

כל הדין ברש"י הוא לגבי הנשים [ומה שכתב רש"י דעתן קלה צ"ל שהיצר מושל בדעתן הקלה, וכמו שכתב רש"י^[26] לגבי תינוקת שאינה מוסרת עצמה לביאה "מתוך קטנה עדין לא לבשה יצר ואין כאן דעתן קלה"].

בהמשך^[27] כותבת המשנה :

כל שעסקיו עם הנשים לא יתיחד עם הנשים.

היה קשה לראשונים: מה החידוש, הרי כבר למדנו במשנה הקודמת שאסור לאיש להתיחד עם שתי נשים?

על זה עונה רש"י :

אפילו הרבה נשים, מפני שלבו גס בהן וכולם מחפות עליו, ואילו איש אחרינא בין שתי נשים תנן, אבל עם שלש או ארבע שפיר דמי.

25) אבן העזר ח"ב סימן ט"ו.

26) דף פ"א ע"ב ד"ה ואינה.

27) דף פ"ב ע"א.

כוונתו שיש חילוק: במשנה הקודמת מדובר בשתי נשים איתן אסור לאדם להתיחד אך עם שלוש או ארבע נשים- מותר, ולכן חידשה המשנה השניה כי מי שעסקו עם הנשים- אסור אפילו עם שלוש או ארבע נשים, ורש"י מדייק מתוך לשון המשנה שכתבה "לא יתיחד אדם עם שתי נשים" ולא כתבה "עם הנשים"- שדווקא שתיים, אבל יותר- מותר.

כ"כ גם המאירי^[28] :

מדאמר עם שתי נשים ולא אמר עם הנשים נראה שעם הרבה מותר.

על זה עונה הרא"ש^[29] שנביא לקמן :

אידי דבעי למיתני אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים- נקט רישא שתי נשים.

הסביר הרא"ש^[30] את דברי רש"י בחלוקה בין שתי נשים ליותר :

וס"ל לרש"י כיון דאיכא טובא- אי אפשר דלא מגלו אהדדי ועוד אי אפשר לו לבעול כולם.

משמע שכל טעם עומד בפני עצמו. בציבור של שלוש או ארבע נשים א"א דלא מגלי ועל טעם זה כנראה היה קשה לרא"ש: אם יכול לבעול את כולן- מ"ש משתיים, האם שם אין חשש שיגלו? לכן כתב: א"נ שלא יכול לבעול. תירוץ ראשון סובר דכל מילתא דמתאמרא באפי תלתא, למרות שכל אחת באותו העסק, סופו להתפרסם וחוששות, משא"כ בשתיים. למרות שפרוצים אינם מגלים, כאן מדובר בנשים כשרות שנכשלות ותגלינה.

גם הרשב"א^[31] קיבל את חילוקו של רש"י^[32], אך בטעם הדבר כתב נימוק שונה :

אבל הנשים- עיקר איסור יחודן אפילו בשתיים משום שדעתן קלה, וכל שאינן אלא שתיים- אינן בושות זו מזו כל כך, אבל כשהן הרבה- מתביישות ואינן שומעות לו, וגם הוא שאינו רגיל עם הנשים מתבייש כשהן הרבה^[33].

כתבנו לעיל שלדעת הרשב"א יחוד עם שתי נשים אסור מהתורה, וא"כ קשה כיצד יחוד עם שלוש מותר? צ"ל שהתורה נתנה כח לחז"ל לקבוע על פי שיקול דעתם איזה יחוד אסור ואיזה מותר.

(28) בפירוש המשנה דף פ ע"ב.

(29) קידושין פרק ד סימן כ"ז.

(30) שם.

(31) שו"ת חלק אלף תשובה תקפ"ז ואלף קע"ח.

(32) אמנם תחילה כתב בלשון "אפשר" אך עיין בשער יוסף סימן א ד"ה שוב אשוב שכתב "כיון דנעשה סניגור ופרקליט לישב סברת רש"י וכתב עלה וזה נכון" מבואר שסובר כמוהו.

(33) דבריו כאן סותרים את מה שכתב בחידושו על נדה דף ה ע"ב שנביא לקמן, כי בשלוש נשים יש איסור סתירה, ועיין שם בחידושי הרשב"א בהערות.

גם הריא"ץ^[34] כתב כרש"י:

וכל שעסקו עם הנשים לא יתיחד עם הנשים אע"פ שהן מרובות.

כך גם דעת המאירי על המשנה^[35].

וכן דעת הסמ"ג^[36] שכתב:

וכן לא יתיחד איש אחד עם שתי נשים אבל עם שלש מותר

הרי שסבר כדעת רש"י.

בחידושי כת"י הנקראים חידושי יד רמ"ה^[37] כתב:

טעמיה דת"ק דהואיל ונשים דעתן קלות עליהן מחפיון אהדדי ואפלו כשרות דסברן צניעותא הוא לחפויי אהדדי, הלכך לא מירתתן למעבד איסורא... ודווקא שתי נשים ואין צריך לומר עם אחת, אבל עם שלש נשים כשרות- שרי, מדתנן לקמן: וכל שעסקו עם הנשים לא יתיחד עמהן. הא אין עסקו- מתייחד. קשיין אהדדי? אלא לאו ש"מ הא בשתים הא ביותר משתים. אם אין עסקו עם הנשים לא יתיחד עם שתי נשים ואפילו כשרות אבל שלש מתיחד, וכל שעיסוקו עם הנשים- אפילו עם עשר נשים לא יתיחד דאידי דגיסא דעתיה בהו עביד איסורא ולא מימנע דכולהי מחפיון עליה.

הרמ"ה כתב טעם שונה מרש"י, שהנשים מחפות זו על זו ואפילו חושבות שיותר צנוע לא לספר על העבירה, אלא שלפי זה קשה מדוע בשלוש נשים מותר, הרי גם הן תחפינה? וכך סובר הריטב"א שנביא לקמן- וצ"ל כמו שכתב הרשב"א:

אבל כשהן הרבה- מתביישות ואינן שומעות לו, וגם הוא שאינו רגיל עם הנשים מתבייש כשהן הרבה.

הרמ"ה השמיט לגמרי את מרכיב הבושה. לכן אפשר כי הסברא של החיפוי על החוטאת אינה דבר ברור כ"כ, ולכן אשה סומכת על זה רק אם יש איתה עוד חברה אחת, אך בשתי חבירות היא כבר אינה בטוחה לזנות על סמך סברא זו בלבד.

גם אין זה ברור מה ענין קלות דעת למחשבה שאין זה צנוע לפרסם? צידקות כזו מתאימה דווקא ל"כבדי דעת", ואולי הדבר נובע מקלות דעת ביחס לעבירה וכיון שאינו חמור בעיניהן- עדיף לא לפרסם.

ב. האוסרים יחוד עם שלוש נשים

גם הריטב"א^[38] הסכים עם טעמו של הרמ"ה, אלא שהוא לא חילק בין שתיים ליותר:

(34) קידושין פרק ד הלכה ד אות י"ב.

(35) דף פ"ב ע"א.

(36) לא תעשה קכ"ו.

(37) על המשנה "לא יתיחד איש אחד עם שתי נשים".

מתני' לא יתיחד איש אחד עם שתי נשים. פי' אפילו עם שתי נשים וכל שכן עם אשה אחת מפני שהנשים דעתן קלה עליהן ומחפות זו על זו ולא מכספי מהדדי, והא דקתני סיפא: מי שעסקו עם הנשים לא יתייחד עמהם, קשיא לן מאי איריא מי שעסקו עם הנשים? אפילו איניש אחרינא- נמי לא יתייחד עם שתי נשים! וליכא למימר דרישא שתי נשים דוקא אבל ביותר משתי נשים מתייחד, וקמ"ל סיפא דמי שעסקו עם הנשים לא יתייחד- אפילו עם נשים הרבה, כדפירש רש"י ז"ל, דהא אמר בגמרא דטעמא דרישא מפני שהנשים דעתן קלה עליהן ומחפות זו על זו ולא מכלמן מהדדי, והאי טעמא אפילו בנשים הרבה איתה, אלא דאידי דבעי למיתני אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים נקט רישא שתי נשים.

הריטב"א כותב כי לפי הטעם שכתב שהנשים מחפות זו על זו, א"כ אין הבדל בין שתיים ליותר [משמע מדבריו כי לפי טעמו של רש"י החילוק בין שתיים ליותר, מובן].

הריטב"א לא ביאר מדוע מחפות זו על זו, אפילו בארבע הרי יודעות שאינו יכול לבוא עליהן [על כולן] ואולי דעתן קלה ואינן רואות בזה איסור כבוד, או שחושבות כי לו היו מפתים אותן- גם הן היו מתפתות ולכן חשות כקבוצה אחת, למרות שאין מזונות כולן, אך אינן בושות כי יודעות שגם חברותיהן היו עושות כך ולכן גם אינן מגלות כמו פרוצים.

גם דעת הרמב"ן^[39] היא שאין לחלק בין שתי נשים לבין הרבה :

ומשמע דכיון דנשים דעתן קלה עליהן- אפילו טובא נמי.

כן סוברים גם התוס'^[40] ולכן הקשו על פירושו של רש"י:

לא יתייחד עם הנשים - פי' בקונט' ואפילו עם נשים הרבה, ודווקא וכול, אבל איש אחר- מותר. וקשה להר"ם דאמר לעיל (דף פ"א): אנשים מבפנים ונשים מבחוץ- חוששין משום יחוד. משמע דאסור להתייחד עם נשים הרבה לכ"ע.

דיוקו של רש"י מהמשנה שכתבה "שתי נשים" ולא כתבה "נשים". לפי זה מקשה תוס': גם מה שכתבו הגמ' והברייתא בדף פ"א "נשים מבחוץ"-הכוונה ליותר משתי נשים?

גם התוס' וגם הרא"ש כתבו בקושייתם על רש"י שמשמע כך מסוגיית פנימי וחיצון ולא הקשו בצורה החלטית. צ"ל לדעת רש"י שכוונת הסוגיא בדף פ"א בפנימי וחיצון רק לקבוע את העיקרון שיש מצב יחוד בחדר החיצון שנמצאות בו הנשים, והאנשים בפנימי אינם מהווים שומרים, אך לגבי השאלה כמה נשים צריכות להיות כדי שיהיה

(38) דף פ"ב ע"ב.

(39) דף פ"ב ע"א ד"ה כל.

(40) דף פ"ב ע"א.

איסור יחוד- בזה אין הסוגיא עוסקת ולכן אפשר להעמיד שיש כאן רק שתי נשים ולא יותר, וכ"כ ברש"ל על הסמ"ג^[41]: "נשים מבחוץ לא איירי אלא בב' נשים ואידי דנקט אנשים הרבה נקט נמי נשים הרבה", או שכאן מדובר במי שעסקו עם הנשים שאסור לו להתיחד גם עם הרבה נשים כפי שכתב רש"י בדף פ"ב במשנה של מי שעסקו עם הנשים. אפשרות שלישית היא מה שכתב התיבנות לשבת^[42], כי לפי רש"י הסוגיא עוסקת בפרוצים שאין בהם היתר יחוד עם שלוש נשים, משא"כ המשנה של "לא יתיחד אדם עם שני נשים" שעוסקת במספר הנשים והאנשים ושם דייקה בדבריה.^[43]

וכן מצאתי לחלקת מחוקק שתירץ^[44]:

והתוס' שם (דף פ"ב ע"א בד"ה לא יתיחד עם נשים) הקשו על רש"י מהא דאמרי' אנשים מבפנים ונשים בחוץ חוששין משום יחוד- משמע דאפילו בהרבה נשים שייך יחוד! וצריך לומר לדעת רש"י דמיירי במי שעסקו עם הנשים, ובכ"ח חילק בין אם בתחלה מתייחד עם הרבה נשים דשרי, ובין אם יכנס בהחבא בין הנשים ולא ידעו בו דאז אסור:

הרא"ש^[45] כתב:

וכל מי שעסקו עם הנשים- לא יתיחד עם הנשים. פרש"י: אפילו עם נשים הרבה ואדם אחר עם שתיים- אסור. עם שלש או ארבע- מותר, וס"ל לרש"י כיון דאיכא טובא אי אפשר דלא מגלו אהדי ועוד אי אפשר לו לבעול כולם, ולעיל (דף פא א) דקאמר נשים מבפנים

(41) לא תעשה קכ"ו.

(42) סימן כ"ב סעיף ה ס"ק ד.

(43) דברי רש"י מבוססים על כך שבמשנה השנייה, בדין מי שעסקו עם הנשים, נאמר שאסור לו להתיחד עם הנשים, ומשמע שדווקא בו קיים איסור להתיחד עם הרבה נשים אך לסתם אדם אסור רק עם שתיים. התוס' לעומתו מסבירים כי החידוש במשנה האוסרת לרוכל להתיחד עם הרבה נשים [למרות שזה אסור בכל האנשים] הוא, שברוכל אסור להתיחד עם הנשים אפילו כשאשתו עמו. לפי דבריו, המשנה משמיעה עיקרון שמי שעסקו עם הנשים חמור יותר מסתם אדם, אך חסר במשנה פירוט באיזה מצב בא עיקרון זה לידי ביטוי. על פניו הדבר נראה דחוק לעשות אוקימתא כזו, שכן מניין נדע שמי שעסקו עם הנשים חמור דווקא לגבי היתר אשתו עמו? אך התוס' מסביר כן על סמך גירסתו במשנה הקודמת שדין אשתו עמו המוזכר שם הוא לכו"ע [וכן גרסו גם הרי"ף והרא"ש], לפי זה גם המשנה הבאה העוסקת בדין מי שעסקו עם הנשים עוסקת באותו עניין – אשתו עמו. אך יש להעיר כי עדיין קשה לחבר בין המשניות, שהרי לאחר שכתבה המשנה הראשונה את דין אשתו עמו לא המשיכה מיד למי שעסקו עם הנשים שהיא לדעת תוס' כאשר אשתו עמו? צ"ל בדוחק כי התנא רצה לכתוב את דין מי שעסקו עם הנשים ליד דין 'לא ילמד אדם', ולעומת זאת את דין יחוד כאשר אשתו עמו הביא במשנה הראשונה כי שם מקומו.

לפי רש"י אפשרות הסבר כזו אינה מתקבלת על הדעת, שכן לדעתו מה שמוזכר דין אשתו עמו במשנה הראשונה הוא דווקא לשיטת ר"ש, וא"כ אין אפשרות לחבר בין דין אשתו עמו שבמשנה הראשונה לדין מי שעסקו עם הנשים. בנוסף לכך סברת התוס' קשה, שהרי אדרבא: מי שעסקו עם הנשים מועד לפורענות יותר מסתם אדם, ודווקא כאן אשתו תשמור עליו היטב. התוס' סובר כנראה שלאדם כזה גם שמירת אשתו אינה מועלת, אך רש"י חולק על סברא מחודשת זו.

(44) סימן כ"ב אות ח.

(45) פרק ד סימן כ"ז.

ואנשים מבחוץ יש בהן משום יחוד- משמע דאפילו עם נשים הרבה אסור להתייחד. והא דתנן במתני' (דף פ ב) לא יתייחד אדם עם שתי נשים- איכא למימר דה"ה עם טפי אסור, אלא משום דבעי למיתני סיפא "אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים" נקט נמי ברישא עם שתי נשים. ור"ח ז"ל פי': כל שעסקו עם הנשים- אע"פ שנושא ונותן תמיד עמהן לא יתייחד עמהם. משמע שרוצה לומר: אע"פ שהיה ראוי להתיר לו יותר משום דבעבדיתה טריד או משום דאינו יכול ליהדר- אפ"ה אסור. וקצת קשה לפי' זה, דה"ל למיתני לעיל: לא יתייחד איש עם שתי נשים ואפלו עסקו עמהן! ור"ת ז"ל פי': ואפילו אשתו עמו הואיל ועסקו עם הנשים לבו גס במ ואינו בוש מאשתו:

הרא"ש הביא את דברי רש"י, והקשה עליהם מדין אנשים בפנים ונשים בחוץ, כפי שהקשה התוס'. בשלב זה נראה שהרא"ש סובר כדעת התוס' שאסור לאיש להתייחד עם שלוש נשים, ומסביר כיצד לשיטה זו תוסבר המשנה שאסרה לאיש אחד להתייחד עם "שתי" נשים- משמע שעם הרבה נשים מותר. לאחר מכן מסביר הרא"ש את דין מי שעסקו עם הנשים לשיטה זו. בתחילה כתב את הסברו של הר"ח, לאחר מכן העיר שפירוש זה קצת קשה, וסיים בפירושו של ר"ת למשנה זו [שהוא בעצם פירוש התוס']:

השער יוסף^[46] דקדק מדברי הרא"ש הללו כי מסקנת דברי הרא"ש הם כדברי ר"ת שהובאו בסוף דבריו, שכן הרא"ש טורח ליישב את המשניות לדיעה זו ולעומת זאת על פירושו של רש"י נשאר בקושיא. כמו כן הרא"ש מסיים בדברי ר"ת ומשמע שזו היא דעתו שגם עם ג' נשים נאסר היחוד, כ"כ השער יוסף גם בדברי הטור שנביא לקמן.

הרמב"ם^[47] כתב :

לא תתייחד אשה אחת אפילו עם אנשים הרבה עד שתהיה אשתו של אחד מהם שם, וכן לא יתייחד איש אחד אפילו עם נשים הרבה, נשים הרבה עם אנשים הרבה אין חוששין לייחוד.

היה נראה לכאורה כי דעתו של הרמב"ם במחלוקת זו, אם אסור להתייחד עם שלוש נשים או לא, תלויה במחלוקת האחרונים^[48] בביאור מה שכתב הרמב"ם "נשים הרבה עם אנשים הרבה אין חוששין לייחוד". אם כוונתו למצב של שלוש נשים ושלושה אנשים, ממילא גם איסור יחוד של איש אחד עם נשים הרבה הוא אפילו עם שלוש נשים, וביאור דברי הרמב"ם הוא: "לא יתייחד עם נשים הרבה"- פירוש שלוש ורק "הרבה והרבה"- פירוש שלוש ושלושה- מותר. ועוד, אם יחוד עם שלוש נשים מותר- מדוע כתב כי רק הרבה אנשים עם הרבה נשים מותר- אפילו איש אחד עם הרבה נשים מותר!

(46) סימן א.

(47) איסורי ביאה פרק כ"ב הלכה ח.

(48) עיין במה שכתבנו במאמר "מספר המתייחדים עם אשה אחת" בביאור ההלכה "הרבה נשים עם הרבה אנשים" שכתב הרמב"ם.

לעומת זאת לסוברים שהיתר הרמב"ם ליחוד של הרבה אנשים עם הרבה נשים מתייחס למצב של שני אנשים ושתי נשים, מה שכתב הרמב"ם בהמשך לאסור יחוד של איש אחד עם הרבה נשים- כוונתו ליחוד עם שתיים אך עם שלוש נשים ויותר- מותר.

אך זה אינו, שהרי גם ברישא הרמב"ם כתב "לא תיחד אשה אפילו עם אנשים הרבה" והכוונה לשתיים או יותר, כמבואר בבבלי, כי אפילו עם עשרה פרוצים- אסור, או כירושלמי אפילו עם מאה- אסור, אלא הכוונה "אנשים הרבה"- שניים, לאפוקי מהמשנה שהתירה עם שניים או יותר, וא"כ גם מה שכתב "לא יתיחד איש אחד אפילו עם נשים הרבה"- הכוונה שתיים או יותר. בנוסף לכך אם הרמב"ם סובר שלאיש אחד מותר להתיחד עם שלוש נשים- הוא היה צריך לכתוב זאת כמו שכתב היתר של הרבה עם הרבה ואשתו עמו.

ר' ירוחם שנביא לקמן כתב בדעת הרמב"ם שלאיש אחד אסור להתיחד אפילו עם נשים הרבה, ולפי המבואר, מסקנא זו נכונה לשתי ההבנות ברמב"ם.

כן היא גם דעת הסמ"ק^[49] שכתב :

ונראה דה"ה אפילו עם הרבה.

כך דעת המרדכי^[50] בשם הר"י שכתב :

ואין נראה לר"י לחלק בין הרבה למועט.

רבינו ירוחם^[51] הביא את שתי הדיעות אך לא הכריע ביניהן וז"ל :

כל שעסקו עם הנשים לא יתיחד עמהן פשוט. ופרש"י ואפילו עם נשים הרבה ואדם אחד עם ב' נשים אסור, אבל עם ג' או ד' מותר. ופי' ר"ח: כל שעסקו עם הנשים- אף על פי שנושא ונותן תמיד עמהן- לא יתיחד עמהן. נראה דאף על גב דטריד במלאכתו והיה ראוי להתיר לו יותר- אפילו הכי אסור ונראה^[52] שכל אדם אפילו עם נשים הרבה- אסור, וכן כתב הרמב"ם. ור"ת פירש: ואפילו אשתו עמו- הואיל ועסקו תמיד עם הנשים- לבו גס בה ואינו כוש מאשתו.

ג. דעת הפוסקים

הטור^[53] הביא את שתי הדיעות ולא הכריע ביניהן :

(49) סימן צ"ט.

(50) קידושין סימן תק"מ.

(51) נתיב כ"ג ח"א.

(52) כוונתו שכן נראה בדעת הר"ח, אך לא בא להכריע כשיטה זו.

(53) סימן כ"ב.

ורש"י מתיר לאיש אחד עם נשים הרבה אא"כ עסקו עמהם שאז אסור אפילו עם נשים הרבה כיון שלכו גס בהם. ור"ת פירש דאפילו איש אחד עם נשים הרבה אסור.

היש"ש^[54] פסק כדעת תוס':

ועיקר כפירוש הראשון [תוס'] ואף שהסמ"ג כתב כפירוש רש"י.

הב"י^[55] הביא את דברי רש"י ולאחר מכן הביא את דיעות החולקים עליו ולא ביאר כיצד לדעתו סובר הרמב"ם:

ומ"ש ורש"י מתיר לאיש אחד עם נשים הרבה אלא אם כן עסקו עמהם וכו'. שם (פב.) אהא דתנן: כל שעסקו עם הנשים - לא יתייחד עם הנשים. פרש"י: כל שעסקו עם הנשים שמלאכת אומנותו נעשית לנשים והנשים צריכות לו - לא יתייחד עם הנשים, אפילו עם נשים הרבה, לפי שלבן גס בו וכולן מחפות עליו, ואילו איש אחרינא בין שתי נשים תנן, אבל עם ג' או ד' - שפיר דמי, וכתבו התוספות (שם ד"ה לא יתייחד) על זה: וקשה להר"ם דאמרינן לעיל (פא.): אנשים מבפנים ונשים מבחוץ - חוששין משום יחוד. משמע דאסור להתייחד עם (אנשי) [נשים] הרבה לכ"ע. לכן נ"ל לא יתייחד עם הנשים אפילו אשתו עמו דשרינן לעיל (פ:), דכיון דהוי רוכל - איכא חששא טפי עכ"ל. ופירוש זה כתב הרא"ש (סי' כז) בשם ר"ת.

ד. סיכום

ישנה מחלוקת בראשונים האם איש אחד יכול להתייחד עם שלוש נשים. דעת הרמב"ם, התוס' בשם הר"מ, הרא"ש, הטור בשם ר"ת⁵⁶, המרדכי בשם הר"י, הרמב"ן, הריטב"א והסמ"ק לאסור.

לעומת זאת דעת רש"י, תוס' ר"י הזקן, הסמ"ג, היד רמ"ה, הרשב"א, הריא"ז והמאירי להתיר.

ה. דעת השו"ע והאחרונים

השו"ע^[57] כתב:

לא תתייחד אשה אחת, אפילו עם אנשים הרבה, עד שתהיה אשתו של אחד מהם שם. וכן לא יתייחד איש אחד, אפילו עם נשים הרבה. הגה... ויש מתירין איש אחד עם נשים הרבה, אם אין עסקו עם הנשים (טור בשם רש"י).

54) פרק ד סימן כ"ח.

55) סימן כ"ב.

56) והשער יוסף כתב שפסקו כמותו.

57) סימן כ"ב סעיף ה.

השו"ע העתיק את לשון הרמב"ם ונראה שדעתו לאסור כי זה הפשט הפשוט ברמב"ם. [למרות שהב"י לא הסביר מה לדעתו סובר הרמב"ם וכן לא גילה כיצד דעתו יש לפסוק למעשה.] הרמ"א הביא את דעת רש"י המתיר, וגם מדבריו יש לדייק כי הבין בדעת השו"ע שמחמיר. היש"ש הכריע כדעת האוסרים.

הלבוש^[58] הביא את שתי הדיעות ללא הכרעה ובדרך זו הלכו כמה אחרונים, החכמת אדם^[59], הקיצור שולחן ערוך^[60], ערוך השולחן^[61] והדבר הלכה^[62].

הדברי מלכיאל^[63] כתב שיש לפסוק כרש"י משום שבדרבנן אזלינן לקולא, והגם שלשיטת התוס' יחוד אסור מדאורייתא, מ"מ יחוד עם שתי נשים הוא מדרבנן בלבד ולכן בספק יש להקל. צ"ע מדוע לא הקל כרש"י בגלל דברי הרמ"א שפסק כמותו?

השבט הלוי⁶⁴ הסביר מדוע מצב זה הוא ספק דרבנן :

מצד כללי ההוראה, כיון דהרמ"א כתב רק יש מתירין, לכאורה עלינו להחמיר^[65]. איברא הרבה מן האחרונים העתיקו שתי הדיעות ולא הכריעו.

לאחר שהגדיר כך את המצב, הביא את דבריו של הדברי מלכיאל אך חלק עליו וכתב כי כאן אין הכלל של ספק דרבנן לקולא חל :

"ל דאין ראי' להקל בספק גם אם הוא דרבנן, דדלמא מחומר איסור עריות עלינו להחמיר בספיקו ג"כ, וכבר מצינו כיו"ב הרבה - ועוד הרי מצאתי בתשובות הרדב"ז ח"ד סי' אלף שס"ט שאין דנין ספק דרבנן להקל רק בספק שנפל מצד עצמן, דלא ידעינן היכן הוי עובדא, אבל כשהספק נופל נולד מחסרון ידיעתינו, דאין יודעים להכריע, דכיו"ב אנן דנין כספק מחמת חסרון ידיעה דלהחמיר יע"ש - ונהי דכנראה גם כל זה במחלוקת נשנה-מכ"מ מי יקיל ראשו נגד הרדב"ז? והגם דבאיסור חמור דיחוד לא ידענא אם רצו להקל מחמת ספק דרבנן,

אך למעשה סיים :

מ"מ האמת ניתן להאמר דהרבה מן הראשונים והאחרונים נטו להקל כשיטת רש"י, ועכ"פ לצורך גדול מותר לסמוך עליהם.

58) סימן כ"ב סעיף ה.

59) כלל קכ"ו דין ד.

60) סימן קנ"ב סעיף ג.

61) סעיף ח.

62) סימן ט סעיף א.

63) חלק ד סימן ק"ב.

64) חלק ג סימן קפ"ג.

65) כלל זה בדעת הרמ"א הובא גם בשו"ת חלקת יעקב יו"ד סי' קע' ס"ק א, אך לא מצאתי מקור קדום לכלל זה.

מה שהבינו הדברי מלכיאל והשבט הלוי שהאיסור הוא דרבנן [כדעת החו"י והחכמ"א] כבר כתבנו שמכמה ראשונים מבואר שיחוד עם שתי נשים אסור מן התורה.

הטהרת ישראל^[66] אחר שהביא את שתי הדיעות בדין זה סיים :

וטוב להחמיר לעצמו... לחוש לדעת הרמב"ם ושו"ע^[67].

נ"ל שאכן לבני אשכנז יש להורות למעשה כדבריו שמעיקר הדין יש להתיר בנדון זה, שכן מפשט הרמ"א נראה שסובר להקל. גם אף אחד ממפרשי השו"ע לא כתב שיש להחמיר כשו"ע. גם שאר ספרי הפוסקים [הלבוש, ערוך השלחן ועוד] הביאו שתי דיעות ולא הכריעו. מבואר שאין זה פשוט להם להחמיר כשבט הלוי, ולכן נראה שאפשר לסמוך להקל בדין זה.

5. איש אחד ושלוש נשים פרוצות - לדעת רש"י

יש לברר האם טעמו של רש"י להיתר יחוד איש אחד ושלוש נשים נאמר רק בנשים כשרות אך בפרוצות גם איש אחד ושלוש נשים אסור, או שמא אין הבדל בין כשרות לפרוצות ולעולם לאיש אחד מותר להתיחד עם שלוש נשים.

לכאורה הדבר תלוי בטעמים שכתבו הראשונים בהסבר שיטת רש"י. הרא"ש כתב :

וס"ל לרש"י כיון דאיכא טובא- אי אפשר דלא מגלו אהדדי. ועוד. אי אפשר לו לבעול כולם.

גם פרוצות מפחדות מפירסום מעשיהן, ולכן נראה כי שני הטעמים המובאים ברא"ש שייכים גם בפרוצות. החשש שכאשר ישנן שלוש נשים 'אי אפשר דלא מגלו' נובע מכך שמישהי ודאי תדבר ותפרסם העניין, וא"כ טעם זה שייך גם בפרוצות. גם הנימוק שאינו יכול לבעול כולן ולכן זו שלא נבעלה תפרסם חברותיה, קיים גם כאן.

הרשב"א כתב בהסבר שיטת רש"י :

אבל הנשים- עיקר איסור יחודן אפילו בשתיים, משום שדעתן קלה, וכל שאינן אלא שתיים אינן בושות זו מזו כל כך, אבל כשהן הרבה- מתביישות ואינן שומעות לו, וגם הוא שאינו רגיל עם הנשים מתבייש כשהן הרבה.

לדעתו, סיבת ההיתר היא הבושה של הנשים לזנות כשיש כאן רבים. לפי זה לכאורה נשים פרוצות אינן מתביישות לזנות גם כאשר יש כאן הרבה נשים. כן מצינו בגמ' לעניין אנשים פרוצים^[68] :

66 חוקת הטהרה סימן כ"ב סעף ה ס"ק ט"ו.

67 שם ידי אליהו.

68 קידושין דף פ ע"ב.

תדע דמיחברי בי עשרה וגנבי כשורא ולא מיכספי מהדדי.

שו"ת הרשב"א^[69] הביא את קושייתו של ר' אליהו מעכו על שיטת רש"י המתירה יחוד עם שלוש נשים :

ודבר תימא הוא פירושו. דאשה מתיחדת עם שני אנשים [דהיינו ש.ה.]. דוקא כשרים כגון אברהם ויצחק. ולא יתייחד איש עם שתי נשים [היינו נמי ש.ה.]. אפי' כשרות כשרה ורבקה. וזהו ק"ו: ומה אשה שמותרת להתייחד עם שני כשרים אסורה להתייחד עם עשרה פרוצים. איש שאסור להתייחד עם שתי נשים כשרות- אינו דין שיהא אסור להתייחד עם פרוצות ואפילו הן עשר!

ר' אליהו מעכו סובר כדעת הרמב"ם כי מה שמותר להתייחד עם שני אנשים ואשה אחת זהו דווקא בכשרים כאברהם ויצחק וכל שאינם כשרים כל כך נקראים פרוצים ולכן מקשה על רש"י המתיר יחוד איש אחד ושלוש נשים, כי זהו מצב שיש לאוסרו מק"ו. יחוד אשה אחת ושני אנשים הכשרים כאברהם ויצחק מותר אך לעומת זאת יחוד איש ושתי נשים אסור אפילו הן כשרה ורבקה. מדין זה יש להסיק כי איש קרוב יותר לעבירה מאשר אשה [לכן החמרנו עליו יותר מהאשה]. לפי זה אם ידוע לנו שלאשה אסור להתייחד עם עשרה פרוצים שהם אנשים שאינם כאברהם ויצחק, ק"ו שאיש, שהוא קרוב יותר לעבירה אסור ביחוד עם שלוש נשים שאינם כשרה ורבקה.

ר' אליהו מבין כדבר פשוט כי התיירו של רש"י באיש אחד ושלוש נשים נכון גם לגבי נשים פרוצות, משום שדעתו כרמב"ם שכיום כל האנשים בחזקת פרוצים, וא"כ גם כל הנשים בחזקת פרוצות [ולכן כתב "כשרים כגון אברהם ויצחק" כשרות כשרה ורבקה].

הרשב"א בתשובתו שם ענה לטענת ר' אליהו וז"ל :

ולקל וחומר שעשית יש תשובה, דיצרו של איש גדול משל אשה ואיש דרכו לחזור ואין דרכה של אשה לחזור. ולפי' כל שהן [האנשים]. ש.ה. פרוצין מיכנפי ולא בזיזי מינה. אבל הנשים- [הרי אין איסורן משום שיצרן תוקפן לעבירה אלא ש.ה.]. עיקר איסור יחודן אפילו בשתיים משום שדעתן קלה וכל שאינן אלא שתיים אינן בושות זו מזו כל כך. אבל כשהן הרבה מתביישות ואינן שומעות לו. וגם הוא (דשאינו) [כשאינו]^[70] רגיל עם הנשים^[71] מתבייש כשהן הרבה.

הרשב"א מסביר כי המניעים לחטא אצל איש שונים מהמניעים לחטא אצל האשה ומשום כך יש הבדל בין אשה אחת והרבה פרוצים שאסור, לבין איש אחד והרבה פרוצות שמותר. אצל האיש החטא נובע מכך שיצרו תוקפו, שכן יצרו של האיש גדול משל האשה. אמנם כשיש כאן שני אנשים כשרים, האדם מתגבר על יצרו כי מתבייש

69 חלק א אלף קע"ח.

70 כך הגיה המהדיר על שו"ת הרשב"א מסברתו, וגם אפשר להגיה "שאינו".

71 כוונתו לאפוקי מי שעסקו עם הנשים שער יוסף סימן א.

מחבריו, אך כשיש כאן הרבה אנשים פרוצים אין בכח הבושה מהם לעמוד כנגד תאוות היצר ועלולים לבוא לידי חטא. כל זה באנשים, אך בנשים החשש לחטא נובע מכך שדעתן קלה והן מתפתות לחטא, אך עם כל זאת תאוותן קטנה בהרבה מתאוותם של האנשים. כאשר יש כאן שתי נשים- אין האשה בושה מחברתה משום שהן מחפות זו על זו, אך כאשר יש כאן הרבה נשים, כל אשה בושה מחברותיה ומשום כך נמנעת מן החטא. בושה זו קיימת גם כאשר יש כאן הרבה נשים פרוצות, שכן העובדה שדעתה קלה להתפתות אין בכוחה להתגבר על הבושה מחברותיה. דווקא אצל האיש אשר אצלו המניע לחטא הוא יצרו הגדול, יש לחוש שמא לא יתבייש מחבריו הפרוצים ויבא לידי חטא, אך באשה אין לחוש לכך. לפי חשבון זה אין ללמוד בק"ו מאשה והרבה פרוצים לאיש והרבה פרוצות, ואפשר לומר שלמרות שבאשה אחת והרבה פרוצים היחוד אסור, באיש אחד והרבה פרוצות היחוד מותר.

בדעת ר' אליהו צ"ל כי אשה פרוצה גם היא מנסה לפתות את האנשים וגם אותן היצר תוקף לעשות עבירה, או שסובר כי כמו שאיש פרוץ אינו מתבייש מחבריו הפרוצים, גם אשה פרוצה אינה מתביישת מחברותיה הפרוצות.

לכאורה מבואר ברשב"א שבנשים אין הבדל בין כשרות לפרוצות ובכל מקרה מותר לאיש להתיחד עם שלוש נשים ומעלה כיון שמתבישות וגם הוא מתבייש כשהן הרבה למרות שהן פרוצות. כך כתב הדבר הלכה^[72] שמשמע מהרשב"א כי מותר לאיש אחד להתיחד עם שלוש נשים אפילו הן פרוצות.

אולם נראה שאין זה ברור כל כך בדעת הרשב"א. הרי לכאורה דברי הרשב"א צ"ע: מדוע ברור לרשב"א שדווקא אנשים פרוצים אינם מתביישים זה מזה אך נשים פרוצות מתביישות זו מזו, מדוע יש לחלק בין פרוצים לפרוצות? עוד קשה: הרי הרשב"א הסובר כי יש כיום אנשים כשרים יכול היה ליישב שהיתרו של רש"י באיש אחד ושלוש נשים הוא בנשים כשרות ובאמת בפרוצות- גם רש"י יאסור יחוד של איש אחד והרבה נשים? מכח קושיות אלו צ"ל כי הרשב"א עוסק כאן בנשים כשרות שלשיטת ר' אליהו והרמב"ם הן נחשבות פרוצות. נשים כאלו, מסתבר לרשב"א מתביישות זו מזו, ואין להסיק מדין פרוצים ממש שאינם מתביישים זה מזה לדין נשים המוחזקות פרוצות. זה גם הטעם שהרשב"א לא דחה שרש"י מדבר על כשרות, שהרי גם ר' אליהו הבין כך ברש"י אלא שלדעתו סתם נשים נחשבות פרוצות.

לפי האמור לעיל מתבאר כי דברי הרשב"א כאן נאמרו בנשים כשרות המוחזקות כפרוצות ולא בנשים פרוצות ממש. ממילא אפשר לומר כי הרשב"א הסובר כי טעמו של רש"י להיתר איש אחד ושלוש כשרות הוא משום שמתביישות, מודה כי בנשים פרוצות ממש אין היתר זה משום שאינן מתביישות זו מזו, וא"כ הרשב"א אוסר לאיש להתיחד עם הרבה נשים פרוצות, ולא כמו שהסיק הדבר הלכה מדבריו.

לעיל הבאנו את דברי חידושי כת"י הנקראים חידושי היד רמ"ה הסובר גם הוא כשיטת רש"י להתיר לאיש אחד להתיחד עם שלוש נשים, אך כתב בהדיא כי ההיתר הוא דווקא בכשרות :

אבל שלש נשים כשרות- שרי.

הדבר הלכה כתב כי מסתימות דברי הפוסקים הסוברים כרש"י נראה כי מתירים יחוד עם שלוש נשים בכל מצב, בין פרוצות ובין גויות. לאור הנחה זו כתב הדבר הלכה שכיון שהטור והרמ"א הביאו את שיטת רש"י, הרי שמתירים יחוד של איש אחד עם שלוש פרוצות או עם שלוש גויות.

לדעתי מסקנא זו אינה ברורה. הרי הוכחנו לעיל כי נחלקו הראשונים בדעת רש"י אם יש להתיר יחוד של איש אחד ושלוש פרוצות, שלפי הרא"ש מותר ולפי הרשב"א אסור, בנוסף לכך דעת הרמ"ה לאסור יחוד עם פרוצות [ורק בכשרות התייר].

לפי זה למעשה נראה שודאי קשה לסמוך על היתר זה, שהרי בנוסף לאמור לעיל בהסבר שיטת רש"י, היא גם שנויה במחלוקת הפוסקים והרבה ראשונים חולקים עליו. לכן נראה לענ"ד כי רק בשעת צורך גדול אפשר לסמוך על רש"י לפי הבנת הרא"ש ולהתיר לאיש אחד להתיחד עם שלוש פרוצות.

הדבר הלכה סייע הבנתו מדברי הטור שכתב שיחוד עם גויה אסור, ואילו בדין יחוד של איש אחד עם שלוש נשים לא אסר יחוד איש אחד ושלוש גויות. מבואר א"כ שלגויה יש דין של ישראלית כשרה, וממילא מה שמותר בישראלית – איש אחד ושלוש נשים – מותר גם בגויות. אם כך הדבר ביחוד איש אחד עם שלש גויות, ודאי כך הדין גם ביחוד איש אחד ושלוש פרוצות.

לדעתי נראה שאין להביא מכאן ראיה לגבי יחוד עם איש אחד ושלוש פרוצות, כי גם אם נאמר שבגויות הדבר מותר כפי שמדויק בטור, זהו בגלל שבגויה יש סברא נוספת להיתר והיא שהיא מיפעא פעי, כדברי הגמ'^[73] וכפירוש המאירי^[74] :

עכ"ם מפעא פעי. כלומר: משמיע קולו ועניניו ידועים.

לכן האיש חושש מהן שמא יפרסמו את הדבר ונמנע מן החטא, וכמו שכתב השב"ע^[75] לגבי גוי :

מ"מ חיישינן שהנכרי יפרסם ויגלה הדבר^[76] פן נהיה לבוז.

73) חולין דף קל"ג ע"ב.

74) עירובין דף ע"ה ע"א.

75) סימן י"ט.

76) עיין חולין ד' ל"ג ע"ב "סתם גוי מיפעא פעי" – ופירוש המאירי בעירובין דף ע"ה ע"א: משמיע קולו ועניניו ידועים.

לכן למעשה נראה כי ביחוד איש אחד ושלוש גויות אפשר להקל אך ביחוד איש אחד ושלוש פרוצות אין להקל בדרך כלל אלא במקום צורך גדול. [כמובן של זה הוא לדעת הרמ"א, אך למחבר יחוד אסור גם עם שלש נשים כשרות]

6. איש אחד פרוץ ושלוש נשים

יש לברר מהי דעת רש"י כששלוש נשים כשרות מתיחדות עם אדם פרוץ: האם יתיר או יאסור?

מסברא נראה כי הטעמים שכתבו הראשונים בהסבר שיטתו שייכים גם במקרה של איש פרוץ. טעמו של הרא"ש, שודאי הנשים יגלו הדבר וכן אי אפשר לבעול כולן-שייך גם כאן. גם טעמו של הרשב"א, שנשים לא יזנו משום שהן בושות זו מזו כשהן הרבה, שייך גם כשהאיש פרוץ.

אכן כך הרשב"א^[77] כתב בהדיא בדעת רש"י, שגם יחוד עם פרוץ מותר בשלוש נשים:

וכל שאינו אלא אחד- אין הפרש בין כשר לשאינו כשר, דאפי' כשר אסור עם שתים. וכיון דלאחר שרי ביתר משתים- לא שנא כשר ולא שנא שאינו כשר שרי. וזו היא דעתו של רש"י ז"ל.

גם מהסמ"ג^[78] הסובר שיש להתיר לאיש ושלוש נשים להתיחד, נראה שמתיר גם בפרוץ. שהרי הסמ"ג סובר כרמב"ם, שכל האנשים היום הם בחזקת פרוצים, וממילא אם מתיר לאיש אחד להתיחד עם שלוש נשים- כוונתו להתיר זאת בסתם אנשים המוגדרים פרוצים. אמנם מהסמ"ג אין ראייה אלא לגבי סתם אנשים המוחזקים פרוצים, אך ייתכן שבפרוץ ממש יסבור שאין להתיר לו להתיחד עם שלוש נשים, אך מאידך, כיון שמסתמא סברתו ברש"י היא כפי שהסביר הרשב"א או כהסבר הרא"ש, א"כ מסתבר שמתיר בין במוחזק כפרוץ ובין בפרוץ ממש, שבשניהם שייכים הטעמים של הראשונים כמ"ש לעיל.

גם מהרדב"ז^[79] מוכח שלדעת רש"י גם לפרוץ מותר להתיחד עם שלוש נשים. הרדב"ז נשאל על נשים ישראליות שעבדו במקום בו הם התיחדו עם ישמעאלים: האם נאסרו על בעליהן או לא? בתשובת הרדב"ז מבואר שאין לחוש לאונס במצב הנדון משום שאינם אונסים מפחד השלטון. בתשובתו כתב הרדב"ז:

חדא, שהולכות יותר משלש נשים ואין כאן יחוד, דהכי תנן: לא יתיחד איש עם שתי נשים. משמע- הא עם ג' או ד' מותר לדעת רש"י ז"ל. ואע"פ שיש חולקים עליו, הנ"מ לכתחלה, אבל בדיעבד לא.

77 חלק א אלף קע"ח.

78 לאוין קכ"ו.

79 חלק ג סימן תפ"א.

הרדב"ז טוען שכיון שהיו כאן שלוש נשים, לדעת רש"י יחוד זה היה מותר לכתחילה, ומוסיף כי גם החולקים עליו מודים שבמצב כזה אשה אינה נאסרת לבעלה. הנה הרדב"ז דן בנשים שהתיחדו עם גוי, שהוא גרוע מפרוץ, ועכ"ז הבין כי גם כאן יתיר רש"י את היחוד. מבואר א"כ מדבריו כי רש"י מתיר יחוד עם שלוש נשים גם כשהאיש גוי [ואין בו חשש אונס], א"כ ודאי יתיר יחוד שלוש נשים עם ישראל פרוץ ממש [ולא רק אם מוחזק פרוץ].

הדבר הלכה^[80] הביא בתחילה שיש שהבינו ברש"י להתיר גם יחוד עם פרוץ וכן עם גוי, אך הוסיף כי יש הסוברים שהתירו של רש"י שייך רק באנשים כשרים, אך בפרוץ אסור לשלוש נשים להתיחד עמו, בהערה שם ציין שהסוברים כך הם המקנה^[81], הארץ צבי^[82] והעצי ארזים^[83]. כמובן לדעתם ודאי אין להתיר יחוד שלוש נשים עם גוי.

למעשה, כיון שמהראשונים נראה שרש"י מתיר יחוד של איש אחד ושלוש נשים גם בפרוץ, נראה שכן יש להורות למעשה, וכמו כן יש להתיר יחוד שלוש נשים עם גוי במקום שאין חשש אונס.

7. הגדרת מי שעסקו עם הנשים - לשיטת רש"י

בביאור המשנה האוסרת למי שעסקו עם הנשים להתיחד עם הנשים, כתב רש"י^[84] :

אפילו הרבה נשים, מפני שלבו גס בהן וכולם מחפות עליו, ואילו איש אחרינא בין שתי נשים תנן, אבל עם שלש או ארבע שפיר דמי.

רש"י הבין כי הדין המוזכר במשנה הקודמת שאסור לאיש להתיחד עם שתי נשים, עוסק בשתיים דווקא, אך יחוד עם שלוש - מותר. לאור זה מסביר רש"י כי המשנה השנייה שאסרה למי שעסקו עם הנשים להתיחד עמן, חידשה שלאיש כזה אסור להתיחד אפילו עם הרבה נשים ולא רק עם שתיים^[85]. א"כ לדעת רש"י היתר היחוד באיש אחד ושלוש נשים לא נאמר במי שעסקו עם הנשים.

יש לברר מה הסיבה שמי שעסקו עם הנשים חמור מסתם אדם המותר ביחוד עם שלוש נשים [ובעיקר יש להבין דין זה לאור מה שהבאנו לעיל בשם כמה ראשונים, כי גם לדעת רש"י - גם לפרוץ מותר להתיחד עם שלוש נשים, וא"כ מדוע מי שעסקו עם הנשים שהוא אדם כשר חמור מפרוץ?]

(80) סימן י סעיף ג.

(81) קידושין דף פ"א ד"ה מתניתא.

(82) סימן כ"ב ס"ק י"ג.

(83) סימן כ"ב ס"ק י"א.

(84) דף פ"ב ע"א.

(85) רש"י בא להוציא מן הטעון שסתם נשים - הכוונה לשתיים כי מיעוט רבים שניים, לכן כתב שכאן אסור אפילו עם הרבה.

בטעם איסור יחוד במי שעסקו עם הנשים גם עם שלוש נשים כתב רש"י^[86] :

לפי שלבו גס בהו וכולן מחפות עליו.

מבואר כי הסיבה שמי שעסקו עם הנשים חמור מסתם אדם היא משום שהן מחפות עליו ועל כן לא יחשוש לחטוא איתן ואין כאן היתר של שלוש נשים. יושם לב כי הסיבה לשינוי בדין תלויה ביחסן של הנשים למי שעסקו עמן, ולא ליחס שלו אליהן. לפי זה נראה מסברא כי כל החומרא במי שעסקו עם הנשים נאמרה דווקא בנשים הקשורות עמו ומחפות עליו ולא בסתם נשים שאין לו שום קשר עמהן.

עוד מבואר מדבריו כאן כי הסיבה שהנשים מחפות על מי שעסקו עמן היא משום שלבו גס בהן, והיינו שאז גם לבן גס בו ומשום כך הן יחפו עליו אם יחטא עמן. מבואר א"כ מדבריו כאן כי העקרון הוא באדם שלבו גס בנשים אין שייך היתר של יחוד עם שלוש נשים, ואין זה משנה מדוע לבו גס בהן.

לעומת זאת בהסבר המציאות של מי שעסקו עם הנשים כתב רש"י^[87] :

שמלאכת אומנותו נעשית לנשים, והנשים צריכות לו.

בדבריו כאן ישנו נתון נוסף המוביל לחיפוי והוא, שהנשים צריכות לו. לפי ההסבר של זה אפשר שדינו של מי שעסקו עם הנשים חמור בכל אשה, גם אם אין לה עסק עמו, שכן כל אחת חוששת אולי תצטרך אותו פעם ולכן תחפה עליו.

מבואר א"כ ברש"י כי במי שעסקו עם הנשים ישנם שני נתונים המובילים לחשש שיחפו עליו: א. לבו גס בנשים; ב. הן צריכות לו. את העובדה שרש"י כתב שתי נקודות המסבירות את טעם האיסור, יש להבין בשלושה אופנים :

א. אפשר לומר כי לדעת רש"י כדי לאיסור יחוד עם שלוש נשים יש צורך בשני התנאים דווקא. לפי זה איש שלבו גס בנשים אך הן אינן צריכות לו, או שהן צריכות לו אך לבו לא גס בהן, יהיה מותר ביחוד עם שלוש.

ב. טעם האיסור להתייחד עם מי שעסקו עם הנשים הוא רק בגלל שלבו גס בהן. מצב זה מוביל לכך שהן יחפו עליו ולכן יש כאן חשש חטא גם בהרבה נשים. לפי אפשרות זו, מה שכתב רש"י בהסבר מי שעסקו עם הנשים שהנשים צריכות לו אין זה בדווקא, אלא זוהי דוגמא לאדם שלבו גס בהן, והיינו כיון שהנשים צריכות לו לבו גס בהן, וא"כ טעם האיסור הוא משום שלבו גס בהן.

ג. אפשר לומר כי דווקא משום שהנשים צריכות לו הן מחפות עליו, ומה שכתב רש"י בטעם האיסור משום שלבו גס בהן- אין כוונתו שמטעם זה מחפות עליו, אלא שבא לנמק מדוע לא נאמר שהוא יתבייש. על זה כתב

[86] ד"ה לא יתיחד.

[87] ד"ה כל שעסקו עם הנשים.

שלבנו גס בהן ולכן לא יתבייש ויפתה אותן. לפי זה כוונת רש"י לומר שני נימוקים שונים: א. לבו גס בהן – ולכן הוא יבוא לחטא. ב. הן מחפות עליו – לכן אינו חושש מהן.

המאירי^[88] כתב בשם יש מפרשים את פירוש רש"י וז"ל :

ואף הנשים מתוך שצריכות לו ולבן גס בו- מחפות עליו.

מבואר מדבריו כאפשרות הראשונה, והיינו שהחומרא של מי שעסקו עם הנשים היא דווקא משום שיש בו שני דברים: ראשית- שהנשים צריכות לו, ועוד שלבן גס בו ולכן מחפות עליו.

מאידך פסקי ריא"ז^[89] כתב :

וכל שעסקו עם הנשים- לא יתיחד עם הנשים, אע"פ שהן מרובות והואיל ורגיל עמהן אם דעתו לקלקל עם אחת מהן- הן מחפות עליו.

מדבריו משמע כי הגורם היחיד לחומרא במי שעסקו עם הנשים הוא משום שרגיל עמן. את העובדה שהנשים צריכות לו לא הזכיר הריא"ז ומשמע שמבין שאין זו אלא דוגמא בלבד. א"כ מדברי הריא"ז נראה שנקט כאפשרות השנייה לעיל.

כ"כ גם ספר יד רמ"ה^[90] :

דמתוך שהוא רגיל אצלן- לבו גס בהן.

תוס' ר"י הזקן^[91] מודה לרש"י שלאיש אחד מותר להתיחד עם הנשים. בהסבר החומרא של מי שעסקו עם הנשים כתב תוס' ר"י הזקן :

והנשים צריכות לו לא יתייחד עמהן לפי שכולן מחפות עליו.

מבואר בדבריו כי סבר כאפשרות השלישית דלעיל, שהנתון עליו מבוססת חומרות של מי שעסקו עם הנשים הוא העובדה שהן צריכות לו, וממילא כל שאינן צריכות לו- אין בו חומרא זו, גם אם לבו גס בהן.

את ההסתייגות מהיתור היחוד עם הרבה נשים במי שעסקו עם הנשים יש לבחון לאור הטעמים שכתבו הראשונים לכך שלאדם רגיל מותר להתיחד עם שלוש נשים. הרא"ש כתב שבאיש רגיל אין איסור יחוד עם שלוש נשים משני טעמים: א. אי אפשר לשלושה לא יגלו. ב. א"א לבעול כולן. מדוע א"כ במי שעסקו עם הנשים אין להקל מטעמים אלה? לגבי טעמו הראשון של הרא"ש נראה שכיון שהנשים מחפות על מי שעסקו עמן הן מחפות עליו, וא"כ אפשר שלא יגלו למרות שיש כאן הרבה נשים. הסבר זה יהיה נכון בין אם נסביר שעסקו עם הנשים אסור משום שליבו גס בהן ובין

88 פירוש המשנה קידושין דף פ ע"ב.

89 פרק ד הלכה ד סעיף י"ב.

90 דף פ"ב ע"א ד"ה כל.

91 על הדף ד"ה שאומנותו.

אם נסביר שהאיסור הוא מהטעם שנשים צריכות לו. א"כ לא ניתן להכריע מה דעת הרא"ש לגבי הגורם המדויק אשר משנה את מעמדו של מי שעסקו עם הנשים.

גם לפי טעמו השני של הרא"ש, שאינו יכול לבעול כולן, מובן מדוע במי שעסקו עם הנשים אין להתיר. שכן אמנם מסתבר שאינו יכול לבעול כולן, אך משמעות טעם זה של הרא"ש הוא שאותן שלא ייבעלו- יספרו על חברותיהן ולא יפחדו שמא גם שמן ייפגע, אך במי שעסקו עם הנשים אין חשש שיספרו משום שמחפות עליו, ולכן אין צורך שיבעל את כולם. גם להסבר זה אין אפשרות להסיק מהרא"ש מהי הנקודה החמורה במי שעסקו עם הנשים.

הרשב"א^[92] כתב שטעמו של רש"י להיתר יחוד עם שלוש נשים הוא הבושה של הנשים זו מזו, שמחמתה- לא יסכימו להיבעל. על פי זה כתב הרשב"א להסביר מדוע במי שעסקו עם הנשים אין טעם זה שייך וז"ל :

אבל כשעסקו עם הנשים- אינן בושות ממנו, ואפילו הן הרבה-
נשמעות לו והוא נמי אינו בוש מהן.

הרשב"א טוען שנשים אינן מתביישות ממי שעסקו עמן. מדבריו נראה כי הנתון המשמעותי בהגדרת מי שעסקו עם הנשים הוא העובדה שליבן גס בו ומרגישות קרובות אליו, ולכן אינן מתביישות. אם נסביר שמי שעסקו עם הנשים זה מי שנשים צריכות לו, אין זה מובן מדוע איש כזה- אין הנשים מתביישות ממנו? א"כ מדברי הרשב"א נראה שאפשר לפשוט שלכל מי שליבו גס בנשים- אסור להתיחד גם עם שלוש נשים ומעלה.

הטור כתב שטעם החומרא במי שעסקו עם הנשים הוא מפני שליבו גס בהן, והשמיט את הסברו של רש"י שהנשים צריכות לו. משמע שסובר כי החומרא שייכת במי שליבו גס בנשים דווקא.

הב"י העתיק את כל לשונו של רש"י, הכוללת את שני הנימוקים, ולא העיר כלום על הטור.

הרמ"א^[93] בהגהת השו"ע כתב שבמי שעסקו עם הנשים אין היתרו של רש"י שייך, אך סתם ולא נימק מדוע. מסתימת לשונו ניתן להבין כי ההגדרה של מי שעסקו עם הנשים היא כפי שמבואר מדברי רש"י, שצריך שני תנאים בהגדרתו של מי שעסקו עם הנשים והם: א. ליבו גס בהן. ב. הנשים צריכות לו. אם חסר אחד התנאים- מותר לו להתיחד עם שלוש נשים. דוגמא לדבר: צורף המוכר תכשיטים לנשים, שמצד אחד ליבו גס בהן, והן באות לחנותו השכם והערב, אך מאידך- הן אינן צריכות לו, שכן כיום המצב הוא שהמוכרים זקוקים לקונים ומחזרים אחריהם ולא להיפך. כמו כן יחוד עם קרובותיו אשר ליבו גס בהן אך אינן צריכות לו. אם אכן הרמ"א מצריך את שני התנאים בהגדרת מי שעסקו עם הנשים, הרי שלאנשים אלה יהיה מותר להתיחד עם

92 אלף קע"ח.

93 סימן כ"ב סעיף ה.

שלוש נשים. כן הוא גם במצב הפוך: אדם שהנשים צריכות לו אך אין ליבו גס בהן, מותר ביחוד עם שלוש נשים ואין להגדירו כמי שעסקו עם הנשים.

החכמת אדם^[94] כתב :

ועם ג' נשים, דזה מקרי הרבה ואין לבו גס בהן- רש"י וסמ"ג מתירין אפילו איש אחד.

מלשונו שנקט "לבו גס בהן" ולא כתב בסתם את לשון המשנה "מי שעסקו עם הנשים"- יש ללמוד שאסור להתיחד עם שלוש נשים שליבו גס בהן משום שהן קרובותיו או שגדלו עמו, למרות שאין עיסוקו עם הנשים והן אינן צריכות לו^[95]. נראה שהחכמת אדם מבין ברש"י כריא"ז שהבאנו לעיל.

בגמ'^[96] הובאה ברייתא המביאה כמה דוגמאות למי שעסקו עם הנשים :

תנו רבנן: כל שעסקו עם הנשים - סורו רע, כגון הצורפים, והסריקים, והנקורות, והרוכלין, והגרדיים, והספרים, והכובסים, והגרע, והבלן, והבורסקי; אין מעמידים מהם לא מלך ולא כהן גדול. מאי טעמא? לא משום דפסילי, אלא משום דזיל אומנותיהו.

בביאור הברייתא כתב רש"י :

סורו רע - מנהגו רעה, קרבותו רע, להשתדל עמו שיהא סר אליו ובא לביתו.

הצורפין - צורפי זהב העושין לנשים שירין נזמים וטבעות.

הסריקים - סורק בגדים לנשים פלוקיירד"א.

הנקורות - מנקרי ריחים של יד שנשים טוחנות בהם כדתנן בכתובות (דף נט:) אלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה טוחנת ואופה ואמרינן (שם) בריחים דידא.

והרוכלין - מוכרין קישוטי בשמים לנשים.

והספרין - הנשים צריכות להן בשביל בניהם.

והגרע - אומן המקיז דם על שם שמגרע את הדם.

הבורסקי - מעבד להם עורות ללבוש ולנעול.

94) כלל קכ"ו סעיף ד.

95) בסעיף ו' מדבר החכמת אדם על היתר בעלה בעיר, וכתב שם כי היתר זה אינו קיים במי שלבו גס בה, וז"ל: "ואם היה זה גס בה כגון שגדלה עמו או שהיא קרובתו לא יתיחד עמה". הוא לא כתב סתם שאין היתר במי שליבו גס בה, אלא מצא לנכון לפרט "כגון שגדלה עמו או שהיא קרובתו". נראה שהסיבה לכך היא שדווקא בליבו גס בה מחמת קירבה כזו- אין היתר של בעלה בעיר, אך אם ליבו גס בה משום שעסקו עם הנשים, אין לאסור עליו להתיחד עמה כשבעלה בעיר.

96) קידושין דף פ"ב ע"א.

והבלן - מחמם מרחצאות.

לפי דוגמאות אלו יש ללמוד כי לא רק מי שמתעסק במלאכה שעיקרה לצורך הנשים- נחשב עסקו עם הנשים, אלא גם מי שעוסק במלאכה שהיא צורך כלל האנשים אך גם הנשים צריכות לה, מקרי עסקו עם הנשים, שהרי ה"גרע" מקיז דם בין לגברים ובין לנשים, וכן הספר והבלן משמשים גברים ונשים. לפי זה, מי שעסקו עם הנשים כולל אדם שתוך כדי מלאכתו הוא בא במגע מסחרי עם נשים בלבד, למרות שבאותה התדירות הוא גם בא במגע עם גברים.

סיכום: רש"י הסביר כי הנשים יחפו על מי שעסקו עם הנשים ועל כן יש לאסור גם לשלוש נשים ומעלה להתיחד עמו. בטעם הדבר שיחפו עליו כתב רש"י שתי סיבות: א. ליבו גס בהן; ב. הנשים צריכות לו. המאירי הביין כי רש"י מצריך את שני התנאים ורק אם נשים צריכות לו וגם ליבו גס בהן- אסור לו להתיחד עם שלוש נשים, אך אם חסר תנאי אחד- מותר לו להתיחד עמן.

לעומת זאת הריא"ז והיד רמ"ה הבינו כי הנתון המשמעותי הוא שליבו גס בהן, ומה שאמר רש"י שנשים צריכות לו הוא רק דוגמא למצב בו ליבו גס בהן. לפי זה האיסור להתיחד עם שלוש נשים לדעת רש"י נאמר בכל מי שליבו גס בהן גם אם אינן צריכות לו. כן נקט גם החכמת אדם לדינא.

תוס' ר"י הזקן נקט רק את העובדה שנשים צריכות לו, ומדבריו נראה שזהו הנתון המוליד את חשש החיפוי וממילא את האיסור למי שעסקו עם הנשים להתיחד עם שלוש נשים ומעלה.

לפי זה, רופא נשים מומחה מיוחד, שהנשים זקוקות לו וגם ליבו גס בהן- ודאי יוגדר כמי שעסקו עם הנשים לכל הדיעות. כמו כן ראש מוסד לימודי לבנות, כגון מדרשה או אולפנה, שליבו גס בהן, שכן משוחח עמהן לעיתים שיחות אישיות וכן מדריך אותן בכל מיני עניינים, ובנוסף לכך ודאי הן צריכות לו, יוגדר כמי שעסקו עם הנשים לכל הדיעות ויהיה אסור לו להתיחד גם עם הרבה נשים.

מאידך, מוכרי בגדי נשים וצורפים וכו'- ליבם גס בנשים אך מאידך הן אינן זקוקות להם כי יש תחרות גדולה בין החנויות. אדרבא: הם זקוקים לנשים כדי להתפרנס מהן. במצב כזה לדעת המאירי אין להם דין של מי שעסקם עם הנשים, גם לשיטת הריא"ז והיד רמ"ה הוא יוגדר כמי שעסקו עם הנשים, שכן לבו גס בהן. אולם לשיטת הר"י הזקן אין כאן דין של מי שעסקו עם הנשים, שכן נשים אינן צריכות לו, ומותר לו להתיחד עם שלוש נשים.

ישנו גם מצב שעסקו עם הנשים אך ליבו לא גס בהן, והוא כגון מורה הוראה אשר נשים באות לשאול אותו על כתמיהן⁹⁷ או שאלות אחרות. מסתבר שבמצב זה אין

97) כאן המקום להעיר כי עדיף שהבעלים יעשו זאת, ואם אינם יודעים את כל הפרטים שהרב שואל- יתקשרו אחר כבוד לנשותיהם ויבררו איתן את אותם הפרטים, רק שלעיתים הבעלים אינם נמצאים או שהם בעבודה.

ליבו גס בנשים שכן הוא עונה להן על עניינים מעשיים, כמו יועץ בבנק, ומעבר לשאלה אין לו עניין עמן, אך מאידך הנשים צריכות לו. במצב זה לשיטת המאירי ור"י הזקן יש לו דין של מי שעסקו עם הנשים, אך לשיטת הרי"א והיד רמ"ה אדם כזה לא יוגדר כמי שעסקו עם הנשים.

הדבר הלכה^[98] הביא את דברי החכמת אדם האוסר לנשים קרובות שליבו גס בהן להתיחד איתו וכתב שמשמע שהעצי ארזים שחולק עליו.

לנו נראה כי אפשר להקל בשעת הצורך על פי דברי המאירי בהבנתו את רש"י, שדווקא באדם שליבו גס בהן וגם הנשים צריכות לו- יש להחמיר, אך אם חסר נתון אחד- אין כאן דין עסקו עם הנשים ומותר להתיחד עם שלוש נשים.

עוד נראה שגם מי שעסקו עם הנשים אסור ביחוד רק עם נשים אשר עסקו עמן, אך עם נשים אחרות שאין עסקו עמן מותר לו להתיחד [כשיש שם שלוש נשים ומעלה]. הדבר הלכה^[99] הוסיף מסברא כי אם בין שלוש הנשים יש אשה שליבו לא גס בה- גם החכמת אדם יודה, כי הן והוא מתביישים ממנה ומפחדים שמא תלך ותגלה.

8. יחוד איש אחד ושלוש נשים בדרך לדעת רש"י

לדעת רש"י הסובר כי איש אחד מתיחד עם שלוש נשים כתב הפני^[100] כי בדרך צריך ארבע נשים, שהרי הגמ'^[101] כתבה כי אשה אחת מותרת להתיחד עם שני אנשים- דווקא בעיר וביום, אבל בדרך- צריך שלושה שמא יצטרך אחד לצרכיו ונמצא אחד מתיחד עם הערוה. א"כ גם אם איש הולך עם שלוש נשים בדרך- יצטרכו ארבע נשים שמא אחת תצטרך ללכת לצרכיה ונמצא הוא מתיחד עם שתיים.

הדבר הלכה^[102] כתב כי מדברי היש"ש משמע כי גם בדרך סגי בשלוש. היש"ש^[103] הסביר את דברי רבא^[104] שאמר כי אדם יכול להתיחד עם שתי יבמות והסביר רש"י שהוא משום שיש ביניהן איבה והמזנה חוששת שמא היבמה השניה תפרסם קלונה ברבים.

כתב היש"ש :

ושתי יבמות פשיטא דשרי אפילו בדרך, ואין שייך לומר עליה שמא אחת תלך לצרכה, כי דרך הנשים לילך יחד, כי האי דאמרינן נשים מספרות בבית הכסא.

98) סימן י סעיף ד.

99) שם.

100) דף פ ע"א ד"ה ר"ש.

101) דף פ"א ע"א.

102) סימן י' סעיף ו.

103) קידושין פרק רביעי סימן כ"ד.

104) קידושין דף פ"ב ע"ב.

לפי זה כותב הדבר הלכה כי גם שלוש נשים ההולכות בדרך- אין צורך שיוסיפו עוד אחת כדי שיהיו ארבע, כיון שדרכן שאם אחת צריכה לצאת לצורכה- הולכות האחרות איתה.

לדעתנו נראה יותר כי אין לדמות בין דברי היש"ש למציאות שלנו. נראה שכוונת היש"ש היא שבשתי נשים אפשר לומר כי אם אחת הולכת- גם חברתה תלך עמה לשמור עליה, אך כשיש כאן שלוש נשים- אין סיבה לומר שכולן ילכו עמה, ויותר מסתבר שיש לחוש שמא רק אחת תלך עם חברתה ותישארו כאן עדיין אשה אחת, ולפי זה ייתכן שבדרך יצריך רש"י חמש נשים, כי אם אחת תלך, ודרך נשים שחבירתה תלך עמה- הרי שתישארו האחת לבדה עם האיש, וגם אם תהיה עוד אשה- הרי היחוד אסור גם עם שתי נשים. לכן צריך שיישארו שלוש נשים ועוד שתיים שהולכות- הרי לך חמש נשים.

הרמ"ה^[105] סובר כי הצורך בשלושה אנשים בדרך הוא דוקא אם הולכים עמה לשמרה, אך אם הולכים עמה סתם- אין לחוש ליחוד כי אם חבירו ילך לצרכיו- גם הוא ילך עמו ולא יתיחד. לפי זה נראה כי כיון שנשים אינן הולכות לשמור את האיש, גם שלוש נשים מותרות ביחוד בדרך, כיון שאם אחת תלך לצרכיה- גם חברותיה ילכו עמה כדי לא לעבור על יחוד, שהרי אינן מחוייבות להישאר כאן כדי לשמור. אמנם אם הוא ילך כבן י"ג והנשים שומרות עליו- יש חשש לרמ"ה שאם אחת תצטרך לצרכיה אזי אחת תלך עמה ואחת תישאר עם הילד ואסור.

הדבר הלכה^[106] הביא שהפנ"י הצריך ארבעה בדרך, והיש"ש התיר גם בשלושה, אך כאמור נראה שאין ללמוד מהיש"ש קולא אלא חומרא שיש להצריך בדרך חמש נשים.

למעשה נ"ל כי כיון שדין דרך הוא גזירה אטו יחוד, יש לסמוך על הפני יהושע להסתפק בארבע נשים בדרך, מה עוד שכתבנו^[107] שבשעת הצורך אפשר לסמוך על הרמ"ה, שכל דין דרך נאמר רק בהליכה לשמירה, ולפי זה בשעת הצורך אפשר להסתפק אפילו בשלוש נשים בלבד כיון שאינן הולכות עמו לשמרו.

9. יחוד איש אחד ושלוש נשים בלילה לדעת רש"י
א. צדדי הספק

לכאורה כפי שמצינו דין לילה בשני אנשים, שם למד הראב"ד מדין דרך שצריך שלוש- ה"נ בלילה צריך שלוש כי אם יהיו רק שניים- אחד עלול לישון בזמן שהשני יעשה איסור ובשלושה יחשוש שאחד מהשניים הישנים יתעורר. א"כ גם כאן אם יש שלוש נשים הרי שגם אם אחת או שתיים עלולות לישון יהיה יחוד המאפשר עבירה, ולכן צריך לפחות ארבע נשים. אך כפי שכתבנו לחלק בין שלוש אנשים לשניים שאדם אינו חושש אם נמצא איתו עוד אחד שיתעורר, וכפי שכתב העזר

105) הובאה באריכות במאמר "מספר המתיהחדים עם אשה אחת".

106) סימן י סעיף ו

107) במאמר הנ"ל.

מקודש שיכול לבדוק אם ישן היטב משא"כ ביותר אנשים חושש, או שכשיש רבים הוא חושש כיון שהסבירות להתעוררות של עוד אדם אחד גבוהה יותר מאשר הוא נמצא רק עם עוד אדם אחד, א"כ גם במתיחד בלילה עם שלוש נשים צריך להיות אותו הדין כי חושש שמא תתעוררנה עוד נשים, ואם נאמר שכשיש שלושה אנשים חושש שיתעורר אחד משני הנותרים משא"כ בנשים, צריך שיחשוש שתתעוררנה עוד שתי נשים [כי אם תתעורר רק אשה אחת הרי עם שתי נשים חוששים לזנות] מי גילה רז זה לבניי, כי בשלושה אנשים חושש שיתעורר אחד- אולי חושש שיתעוררו שניים? אם נאמר כך, הרי גם אם תהיינה ארבע או חמש נשים הבעיה לא תיפתר כי מי הגיד לנו הנבואה שכשיש שלוש נשים חושש שרק אחת תתעורר ואילו אם יש ארבע- חושש ששתיים תתעוררנה?^[108]

אולי נאמר כי כשיש שלוש- החשש שמא אחת תירדם לפני כולן ויישאר עם שתיים, אך אם יש ארבע- גם אם אחת תירדם- עדיין יש שלוש ערות. כמו שמשמע מלשון הראב"ד לפי גירסת הב"י שכתב:

דילמא אדנאים חד מינייהו- אזיל חד ועביד איסורא.

למרות שניתן לומר שכוונתו בזמן שאחד ישן והאחרים התעוררו, ולא שעדיין לא נרדמו, וכמו שמובא בגירסא השניה בראב"ד במקום " אזיל חד " איתער חד.

אפשרות נוספת היא מצד הנשים: כשיש ארבע נשים הרי גם אם הן חוששות שמא תתעורר רק אחת- הרי אותה אחת תחשוש שמא עוד אחת מהשתיים הנותרות תתעורר אז הן שלוש נשים ערות ותפחד לזנות וממילא היא הופכת לשומרת שהרי הוא יודע שלא תזנה, משא"כ כשיש שלוש נשים ואחת ערה, גם אם תתעורר השנייה לא תפחד, כי אינה חוששת שאחת תתעורר. גם זה אינו פשוט כי אפשר לומר כי כשיש שני אנשים, דווקא האיש שאש התאוה בווערת בו כשמנסה לפתות אשה וגם האשה בזמן הפיתוי- אינם חוששים שמא יתעורר האיש השני הישן, כפי שכתב הראב"ד, אך כשיש שלוש- אמנם האיש והאשה העומדים לעסוק בזנות אינם חוששים שמא תתעורר עוד אשה, שהרי היחוד עם שתיים ג"כ אסור והם חושבים שגם היא תזנה או תחפה, אך אשה זו כשתתעורר- תחשוש שמא עוד אחת תתעורר כי כרגע אינו מפתה אותה האיש, ולכן תחשוש שמא השלישית תתעורר, כמו כל מירתת בהלכות יחוד ולא תזנה ואז היא תהפוך להיות לשומרת.

108) ממה שהביא הדבר הלכה ראייה מכלה שפירסה נדה שהוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים מוכח, שחוששים שיתעוררו כמה, שהרי אם החשש שרק אחד יתעורר- הרי שם צריך שתי שמירות? לדעתי מלשון הראב"ד שכתב בבעלי הנפש הוצאת הרב קאפח עמוד כ"ו: "מפני שהוא שומר את אשתו מהם והיא נשמרת בהם [אולי צ"ל בהן] ממנו הואיל ואין להם רשות להקל בה את ראשם"- נראה שיש כאן שמירה עליה ושמירה עליו וכל אחד חושש שמא אחד יתעורר, ולא שהוא צריך שתי שמירות. גם הרמב"ם שהתיר הרבה אנשים עם הרבה נשים- יכול להיות שלו היה סובר שהיום כולם כשרים- היה מסתפק בשלוש נשים.

ב. דעת הפוסקים

הטור^[109] כתב על פי הירושלמי בכתובות^[110] :

אין ממנין אפילו אדם נאמן וכשר להיות שומר בחצר שיש בו נשים, אפילו הוא עומד בחוץ שאין אפוטרופוס לעריות.

על דברים אלה כתב הב"ח:

לפירוש רש"י, דאיש אחד עם ג' נשים וכ"ש טפי מג' אין חוששין משום יחוד קשה, דהא חצר שיש בו נשים סתמא קאמר אפילו טובא ואפילו הכי אסור? וי"ל, דהכא כיון דשומר ביום ובלילה- אפילו רש"י מודה דאיכא חששא דילמא אדניימי מקצתן אזיל ועביד איסורא, ולא שרי לרש"י בג' נשים אלא דוקא ביממא, וכ"כ ב"י על שם הראב"ד דמחלק בין יחוד דיום ליחוד דלילה.

מדברי הב"ח מבואר כי גם לדעת רש"י, יחוד בלילה אסור אפילו בארבע נשים, שהרי כתב בתחילה כי רש"י התיר בשלוש "וכ"ש טפי מג'" – היינו בארבע. אח"כ כתב שבחצר "סתמא קאמר אפילו טובא", משמע שכוונתו לפחות ארבע נשים, כפי שהזכיר קודם.

הפנ"י^[111] כתב כי לעניין שינה בפונדק הסתפק אם לאסור אפילו עם ארבע נשים. על דברים אלה העיר הדבר הלכה^[112] שאין זה ברור מדוע ספיקו דווקא בפונדק ומ"ש מכל מקום שינה אחר בלילה?

מבואר א"כ כי הב"ח והפנ"י הבינו ברש"י כי בלילה יש לאסור יחוד עם ארבע נשים, ומסתימות לשונם נראה כי אפילו אם יש הרבה נשים [יותר מארבע] אין היתר יחוד בלילה.

כנראה סברתם היא כי אם ישנן ארבע נשים יש לחוש שאחת תישאר ערה ויזנה עמה. במקרה כזה הוא לא יימנע מהחטא מחשש שחברתה תתעורר, שהרי גם אם היא תתעורר היא תצטרף לזנות [כמו שתי נשים ואיש אחד]. אמנם לכאורה יש להתיר יחוד במצב זה ולא לחוש לזנות משום שיש חשש שמא שתיים יתעוררו ואזי יהיו כאן שלוש נשים שהוא מצב שאין בו חשש זנות? אך צ"ל כי אין חוששים ששתיים יתעוררו ולכן יש לאסור יחוד במצב כזה.

אלא שא"כ קשה: מדוע אסור יחוד בלילה גם באיש אחד ושבע נשים, הרי אם בשלוש נשים ישנות יש חשש שאחת מהן תתעורר, אזי בשש ישנות יש חשש ששתיים

109) אבן העזר סימן כ"א.

110) פרק א' סוף הלכה ח.

111) שם הובאו דבריו במסגרת השולחן על הקיצור שולחן ערוך סימן קנ"ב ס"ק ח, הובא באוצר הפוסקים שנציין לקמן.

112) סימן י ס"ק ו.

תתעוררנה, ולפי זה יש להתיר לאיש להתייחד בלילה עם שבע נשים, שכן גם אם אחת מהן תישאר ערה הוא לא יזנה עמה, שכן יש לחוש ששתיים תתעוררנה?

שו"ת הרמ"א^[113] הביא את דברי הרב נפתלי הירץ וז"ל:

אמאי אנו מתירין להתייחד אשה אחת עם שני אנשים או שלשה או להיפך בחדר אחד בלילה, אולי יפול תרדמה על הרוב וישארו איש ואשה נעורים ויעשו איסורא. אלא אמרינן כיון דאיכא בהדייהו אינשי אחריני- מירתתי אולי יעורו משנתם בפתע פתאום ויגלה סודם.

הדבר הלכה^[114] כתב כי מדברי הרב נפתלי הירץ משמע שמותר לישון עם ארבע נשים בלילה. נראה שהדבר הלכה דייק ממה שכתב הרב נפתלי הירץ "או להיפך" שמדבר לא רק על מצב של איש אחד וכמה נשים אלא גם על מצב של אשה אחת וכמה אנשים. לפי זה, הסברא שכתב בסוף דבריו שחוששים לזנות שמא יתעוררו האנשים הישנים קיים גם כאן ולכן אין לחוש שמא יזנו.

אמנם הדבר הלכה העיר כי לכאורה מדברי התשובה הנ"ל משמע שגם איש אחד ושלוש נשים מותרים ביחוד בלילה אך סיים שמ"מ לראב"ד בעינן דווקא ארבע נשים. נראה שדיוקו של הדבר הלכה מלשון התשובה הוא מכך שברישא, כאשר דיבר הרב נפתלי הירץ על יחוד אשה וכמה אנשים, הזכיר יחוד של אשה ושניים או שלושה אנשים. לפי זה כאשר כתב אח"כ "או להיפך" – היינו יחוד של איש אחד וכמה נשים, כוונתו ליחוד של איש אחד עם שלוש נשים^[115]. על כך סיים הדבר הלכה כי כל דיונו של הרב נפתלי הוא לסוברים כי אין בלילה חומרא של דרך ומותר לאשה אחת להתייחד בלילה עם שניים בלבד, וא"כ גם לגבי יחוד איש אחד וכמה נשים, יש להתיר בלילה כמו ביום, ומותר לאיש אחד להתייחד עם שלוש נשים. לפי זה לשיטת הראב"ד הסובר כי בלילה יש צורך באדם נוסף, גם ביחוד של איש אחד וכמה נשים אין להסתפק בשלוש נשים ויש להצריך ארבע דווקא.

לדעתי, דיוקו בדברי הרב נפתלי הירץ, שמותר לאיש אחד להתייחד עם שלוש נשים בלילה, נכון גם לדעת הראב"ד, שהרי בתחילת דבריו כאשר דיבר הרב נפתלי הירץ על יחוד אשה אחת וכמה אנשים, כתב שהתירו בלילה יחוד של אשה אחת "עם שני אנשים או שלשה", וכוונתו לומר כי לדעת הסוברים כי בלילה אין דין של דרך, אזי מותר לאשה אחת להתייחד עם שני אנשים כמו ביום, ואילו לדעת הראב"ד בלילה יש צורך באיש נוסף ומותר לאשה אחת להתייחד רק עם שלושה אנשים. א"כ הרב נפתלי הירץ התייחס בדבריו לדעת הראב"ד. לפי זה גם מה שמדוייק מהמשך דבריו, שמותר

(113) סימן י"ד. הובא גם באוצר הפוסקים שנביא לקמן.

(114) סימן י' ס"ק ד'.

(115) ואמנם בתחילה דבר על יחס של 2: 1 או 3: 1 [איש אחד ושתיים או שלוש נשים], אך כאשר מדבר על איש אחד וכמה נשים ודאי מדבר על יחס של 3: 1 [איש אחד ושלוש נשים], שהרי לכו"ע יחוד איש אחד ושתי נשים אסור.

לאיש אחד להתיחד עם שלוש נשים בלילה, נאמר גם לדעת הראב"ד, והסברא היא, שמא יתעוררו שתי נשים בפתע פתאום.

שו"ת בית יהודה^[116] דן ביחוד שלוש נשים ואיש אחד בלילה וכתב :

והנה הכא בנדון זה אפי' היו ג' נשים- הייחוד אסור, דהא כיון שהוא ישן בבית אחד- איכא למיחש טפי, כמ"ש הראב"ד ז"ל הביאו הב"י סימן כ"ב, דכי אמרינן דאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים כשרים- הני מילי ביום, אבל בלילה לישן עמה בבית אחד- עד שיהו שם ג' אנשי, דחיישינן דילמא אדניים חד מינייהו- אזיל חד ועביד איסורא ע"כ. ומינה לנ"ד דילמא אדשכיבא חד מינייהו אזיל ועביד איסור' בהדי הנך תרתי, דהא לכ"ע עם ב' נשי' מיהא לא יתייחד.

באוצר הפוסקים^[117] כתב שמשמעות דבריו היא כי דווקא עם שלוש נשים אסור, אך עם ארבע מותר להתיחד בלילה. נראה שדיוקו הוא מכך שהבית יהודה כתב "אפי' היו ג' נשים היחוד אסור", ומשמע שבארבע- היחוד מותר.

האיגרות משה^[118] כתב בדין יחוד איש אחד ושלוש נשים בלילה כך :

בשלש נשים לרש"י ודעימיה בסוף קדושין דמותר להתייחד, אם הוא כדין אשה עם שני אנשים (בסעיף ה') להמתירין שהוא רק ביום ולא בלילה ונצריך בלילה דוקא ארבע נשים דשמא תישן אחת, הנה לא ידוע לי בעניותי ראייה ע"ז מגמ' ורבתינו הפוסקים. ומסברא אין למילף ג' נשים משני אנשים, דהא בג' נשים ותישן אחת- הרי יצטרך לבעול השתים, שהוא זמן מרובה יותר מזמן שתי ביאות לפי הזמן שאיתא בסוטה (דף ד' ע"א), דלר"ע הוא זמן סתירה כדי לצלות ביצה ולגומעה וכן נפסק ברמב"ם פ"א דסוטה ה"ב דהלכה כר"ע, שלכן אף שני שיעורים כאלו הוא זמן מועט, דהא זמן ההוא הוא רק שיעור סתירה משום דנאסרה גם בהעראה ואפשר דלא הספיק יותר, אף שלפרוש אחר שהערה הוא דבר שלא מצוי...¹¹⁹ ולכן ודאי לא יפרוש מן הראשונה עד שיגמור הביאה ויצא השכ"ז = השכבת זרע = ממנו שאף איש בריא יצטרך לחכות קצת זמן עד שיוכל להתקשות, ולזמן גדול יירא שמא תיקץ האשה השלישית משנתה, ולכן לא יתחיל לבעול אף את אחת מהן שא"כ אף בלילה סגי בג' נשים בעיר, שלכן כיון שלא

(116) ר"י עייאש חלק אבן העזר סימן י"ג.

(117) סימן כ"ב סעיף ה' ס"ק כ"ו אות ב מובא גם בדבר הלכה .

(118) שו"ת אבן העזר חלק ד סימן סה ס"ק כ.

(119) המשך דבריו שם : "בין מצד הבעול, כמפורש בסוטה דף ט' ע"ב בשמשון על הקרא ותאלצהו, שא"ר יצחק דבי ר' אמי: בשעת גמר ביאה נשמטה מתחתיו, ופרש"י משום דאז תאות האדם מרובה, ובין מצד האשה כמפורש בכתובות דף נ"א ע"ב, דאמר רבא: כל שתחלתה באונס וסופה ברצון- מותרת לבעלה ישראל. מ"ט? יצר אלבשה, ופרש"י משום שהתאוה שלה בגמר ביאה הוא מרובה שקשה טובא לפרוש עד שנחשב זה כאונס, ואיפסק כן ברמב"ם פ"א מא"ב ה"ט וכתב הטעם, שמשנתחיל לבעול באונס- אין בידה שלא תרצה שיצר האדם וטבעו כופה אותה לרצות".

נאמר בג' נשים שאיכא חלוק בלילה מביום יש להתיר להמתירים יחוד עם ג' נשים גם בלילה. אבל מ"מ כיון שאין ע"ז ראייה ברורה אין לסמוך ע"ז אלא בשעת הדחק, אף להסוברים כשיטת רש"י.

סיכום דבריו: האג"מ כתב כי מסברא ניתן להסתפק בשלוש נשים בלילה כי הסיבה לאסור יחוד עם שתיים לדעת רש"י היא משום שיכול לבעול את שתיהן, אך כאן כדי לבעול את שתיהן דרוש זמן רב, כדי שיגמור לבעול את הראשונה, וישוב להתקשות ויבעל את השנייה. בזמן ארוך כזה, השלישית הישנה תתעורר, וממילא לא יבעל גם את הראשונה כי מפחד שמא בזמן כה רב גם השלישית תתעורר. אולם האג"מ סיים כי כיון שאין על זה ראייה ברורה - אין לסמוך על זה אלא בשעת הדחק אך לכתחילה צריך ארבע נשים בלילה.

כל היתרו מבוסס על כך שהטעם לאיסור יחוד עם שתיים הוא משם שיש חשש שיבעל את שתיהן. בתחילת המאמר הבאנו שאכן לפי הרא"ש זהו טעם האיסור ביחוד עם שתיים, אך ישנם טעמים נוספים שהובאו בדברי הרשב"א, הריטב"א והרמ"ה. לפי שאר הטעמים אין להקל מסברת האג"מ.

האג"מ מעריך כי בזמן של ביאה אחת אדם אינו חושש שהישינה תתעורר, ואילו בזמן רב יותר - חושש שתתעורר ויימנע מהאיסור. הערכה זו היא אומדנא שיש להוכיח, וכפי שכתב הוא בעצמו למסקנא.

השבט הלוי^[120] כתב :

ולכאורה אינו דומה להסוברים דמחמירים בזה בלילה, דהראב"ד קאמר דאם ישן אחד - נשאר יחוד ממש יחוד דאורייתא ותישינן לה, משא"כ הכא, דגם אם תישן השלישית - מ"מ ישארו שנים, והלא כמה פוסקים כתבו דזה רק יחוד דרבנן, ואין ראייה דאנו גוזרים עוד עליה, וכנראה זה הטעם הגר"נ הירץ שכתב שובת רמ"א סימן י"ד דמתיר.

לדעתי, מצב בו איש אחד ואשה אחת מתיחדים כשיש שם עוד איש אחר ישן, אינו אסור מן התורה, שהרי אין לך מירתת גדול מזה שבכל רגע עלול חברו להתעורר, וגם אם נדמה לו שישן היטב - אין לו שום ערובה שלא יתעורר, וכבר כתבנו¹²¹ שזה אסור רק מצד גזירה, ואם בכל זאת גזרו במצב זה לאסור לשני אנשים ואשה אחת להתיחד, כך יש לגזור גם באיש אחד ושלוש נשים.

ג. הגדרת לילה

כתבנו^[122] לגבי דינו של הראב"ד שצריך שלושה אנשים בלילה כדי להתיחד עם אשה אחת שנראה מלשונו [שהוא המקור לדברי הרמ"א¹²³ שפסק כמוהו] כי כשהולכים

120) חלק ה סימן ר"ה ס"ק א.

121) מאמר "מספר המתייחדים עם אשה אחת".

122) במאמר "מספר המתייחדים עם אשה אחת".

לישון חייבים שיהיו שלושה אנשים עם אשה ולא די בשניים. מדבריו משמע כי אם אין הולכים לישון אף שהוא לילה די בשניים.

הרמ"א סתם לשונו וכתב כי בלילה צריך שלושה אנשים, והאחרונים הבינו בדבריו כי בשעות הלילה, בזמן שדרך אנשים ללכת לישון- צריך שלושה, אך בשעה שאין דרך אנשים לישון די בשניים. והדבר הלכה כתב כי גם אם הוא זמן שדרך אנשים ללכת לישון אך הם נמצאים בביקור ויחזרו לביתם די בשניים.

לדעתי, למרות שהרמ"א סתם דבריו אך כיון שהד"מ הביא את הראב"ד שהוא המקור לדבריו, כוונתו כראב"ד שצריך שלושה אנשים רק כשהולכים לישון ואם לא- למרות שהוא לילה, די בשניים. כיון שלרמ"א אין מקור אחר חוץ מהראב"ד אין סיבה שנאמר כי גזר מעצמו דין שאינו מופיע בגמ' וחוץ מהראב"ד אף ראשון לא הזכירו. לכן נראה לי כי בשעת הצורך אפשר להקל גם בשניים בזמן שאינם הולכים לישון בפועל, כאשר דרך עצמו הוא גזירה ולא איסור עצמי, וגם פשט דברי הרי"ף מורה שהוא אינו סובר דין זה, וגם הרמב"ם, לדיעה הסוברת כי הרבה והרבה הם שניים ושתיים, ג"כ השמיט דין דרך וכ"ש דין לילה.

מכאן גם יוצא שכל הדיון אם איש אחד יכול להתיחד עם שלוש נשים בלילה תלוי במחלוקת זו שהבאנו: האם הוא רק בזמן שהולכים לישון או כאשר ממש הולכים לישון, או אפילו בלילה בזמן שאין דרך בני אדם לישון, כיון שהמקור לכל הדיון הוא דינו של הראב"ד.

ד. מסקנה לדינא

הדבר הלכה^[124] הביא את דעת האוסרים יחוד של איש אחד בלילה גם עם הרבה נשים, והוסיף כי יש מתירים בלילה לאיש אחד להתיחד עם ארבע נשים.

לדעתנו נראה שאפשר להקל בשעת הצורך ביחוד עם שלוש נשים גם בלילה, כפי שנראה מדעתו של הגר"נ הירץ המובא בשו"ת הרמ"א, משום שבמצב זה אין איסור יחוד עצמי אלא רק גזירה אטו יחוד.

בנוסף לכך, כן היא גם דעת שבט הלוי וכן פסק גם האג"מ בשעת הדחק, ולמרות שדחינו את סברתם, מ"מ אלה הם פוסקים נוספים המסכימים לפסק הנ"ל.

כמו כן יש לצרף כאן את דעת הרמ"ה הסובר כי כל הצורך להוסיף עוד איש אחד כשהולכים בדרך הוא רק כשהולכים לשומרה, שאז יש לחוש שכשאחד ילך לנקביו- חבירו יישאר עמה, אך כשאינם הולכים לשומרה, מסתבר שכשאחד יצטרך ללכת לצרכיו חבירו ילך איתו ולא יישאר במצב של יחוד. לפי זה כך יהיה הדין גם בלילה, כיון שאינו נמצא עם הנשים לשומרן, אם הוא יישאר עם אישה אחת או שתים ערות, הוא לא יישאר שם לבד, אלא יצא החוצה או שיעיר את האחרות.

(123) סימן כ"ב סעיף ה.

(124) סימן י סעיף ו.

בנוסף לכך כתבנו כי הזמן בו יש לחוש לאיסור זה הוא דווקא בזמן שדרך בני אדם לישון, ולפי זה כשאננם הולכים לישון בפועל ישנו צד נוסף להקל.

ה. סיכום

נחלקו האחרונים בדעת רש"י המתיר לשלוש נשים להתיחד עם איש אחד ביום - מה הדין בלילה בזמן שרגילים לישון או כשהולכים לישון ממש. יש אחרונים שנראה מדבריהם שאוסרים אפילו עם ארבע נשים. יש אחרונים שנראה מדבריהם שאוסרים עם שלוש אך מתירים עם ארבע, ויש אחרונים שכתבו כי היחוד מותר גם עם שלוש. לנו נראה להקל כאפשרות השלישית שהיחוד מותר גם עם שלוש.

לדעתנו, כל הדיון הוא דווקא כשהולכים לישון בפועל, אך אם הוא רק זמן שדרך אנשים ללכת לישון נראה ודאי להתיר יחוד איש אחד ושלוש נשים בלילה.

10. זאת תורת העולה

1. נחלקו ראשונים ואחרונים אם איסור יחוד מהתורה הוא רק באיש אחד ואשה האסורה עליו או שגם ביותר מאחת, כגון איש ושתי נשים, האיסור הוא מהתורה.
  - א. דעת ר' אליהו מעכו המובא בתשובת הרשב"א, החו"י והחכמת אדם כי מהתורה אסור יחוד רק באיש אחד ואשה אחת האסורה עליו.
  - ב. דבריהם הם בניגוד למה ששמע מהרשב"א, הריטב"א, הר"ן והמהרש"ם שכתבו שגם באיש עם שתי נשים האיסור הוא מהתורה.
2. הדבר הלכה^[125] כתב רק את דעת הסוברים שיחוד עם שתי נשים הוא מדרבנן ולדעתנו זוהי מחלוקת ראשונים ואחרונים.
3. נחלקו ראשונים אם איש אחד יכול להתיחד עם שלוש נשים.
  - א. דעת התוס' בשם הר"מ, הרא"ש, הטור בשם ר"ת^[126], המרדכי בשם הר"י, הרמב"ן, הריטב"א והסמ"ק שאסור.
  - ב. דעת רש"י, תוס' ר"י הזקן, הסמ"ג, היד רמ"ה, הרשב"א, הריא"ז והמאירי שמוותר.
4. להלכה נחלקו המחבר והרמ"א בדבר: לדעת השו"ע אסור וכך דעת היש"ש, והרמ"א הביא את דעת המתירים וכתב: ויש מתירין.
5. גם הלבוש^[127] הביא את שתי הדיעות וכן החכמת אדם^[128], הקיצור שולחן ערוך^[129], ערוך השולחן^[130] והדבר הלכה^[131], ואף אחד מהם אינו מכריע לכאן או לכאן.

(125) סימן א סעיף ח.

(126) השער יוסף כתב שפסקו כמותו.

(127) סימן כ"ב סעיף ה.

(128) כלל קצ"ו דין ד.

6. הדברי מלכיאל^[132] כתב לפסוק כרש"י דברבנן¹³³ אזלינן לקולא.

7. השבט הלוי^[134] כתב:

מצד כללי ההוראה, כיון דהרמ"א כתב רק "יש מתירין" לכאורה עלינו להחמיר. איברא הרבה מן האחרונים העתיקו את שתי הדיעות ולא הכריעו... מ"מ האמת ניתנת להיאמר דהרבה מן הראשונים והאחרונים נטו להקל כרש"י, ועכ"פ לצורך גדול מותר לסמוך עליהם.

8. הטהרת ישראל^[135] אחר שהביא את שתי הדיעות סיים:

וטוב להחמיר לעצמו... לחוש לדעת הרמב"ם וש"ע^[136].

מוכח שלדעתו מעיקר הדין יש להקל, ונ"ל כדבריו כי אף אחד ממפרשי השו"ע לא כתב שיש להחמיר כשו"ע, וגם הפוסקים האחרים לא הכריעו בענין נגד הרמ"א. לו דעתם היתה כשבט הלוי היו כותבים אותה.

9. הדבר הלכה כתב כי מהפוסקים הסוברים כרש"י שלא כתבו לאסור בפרוצות משמע, שמתירים יחוד עם שלוש פרוצות, וכיון שהטור והרמ"א שכתבו את דברי רש"י כתבו שיחוד עם גויה אסור - משמע כמו עם ישראלית, ולא כתבו בדין יחוד עם שלוש נשים המותר עם ישראלית לדעת רש"י שאסור בגויה, משמע שמותר עם שלש גויות כמו בישראליות.

10. לדעתי, דין יחוד עם שלוש פרוצות שנוי במחלוקת הרא"ש והרשב"א כפי שכתבנו לעיל. דעת הרמ"ה לאסור, וכיון שהיתרו של רש"י [להתיחד עם שלש נשים] שנוי במחלוקת והרבה ראשונים חולקים עליו - אפשר להקל כטעמו של הרא"ש רק בשעת צורך גדול. גם אם נאמר שבגויות הדבר מותר - אין להביא ראיה לפרוצות, כי בגויות חושש שהן תפרסמנה את הדברים, כיון שכך היא דרכן, ולכן חושש לזנות.

11. הדבר הלכה^[137] הביא בשם המקנה^[138], הארץ צבי^[139] והעצי ארזים^[140] שכתבו שרש"י מדבר רק בכשרים ואסור לשלוש נשים להתיחד עם פרוץ, ולדעתם צ"ל שה"ה עם גוי.

(129) סימן קנ"ב סעיף ע"ג.

(130) סעיף ח.

(131) סימן ט סעיף א.

(132) חלק ד סימן ק"ב.

(133) מה שהבינו הדברי מלכיאל והשבט הלוי שהאיסור הוא דרבנן [כמו חרו"י והחכמ"א] כבר כתבנו שמכמה ראשונים מבואר שהוא מהתורה.

(134) חלק ג סימן קפ"ג.

(135) חוקת הטהרה סימן כ"ב סעיף ה ס"ק ט"ו.

(136) שם ידי אלי.

(137) סימן ט סעיף ג.

(138) קידושין דף פ"א ד"ה מתניתא.

12. כיון שמהראשונים נראה שלא כדבריהם, נראה לנו להתיר לדעת רש"י לשלוש נשים להתיחד גם עם פרוץ וגם עם גוי.
13. רש"י כותב כי למי שעסקו עם הנשים אסור להתיחד גם עם שלוש נשים, כאשר חלק מהראשונים הגדירו "מי שעסקו עם הנשים" - אדם שהנשים צריכות אותו ולבו גס בהן ולכן יחפו עליו. פירוש שצריך שני תנאים, וחלק כתבו שכיון שרגיל עמן - די בתנאי שלבו גס בהן ולכן יחפו עליו.
14. דעת החכמת אדם כדעה השנייה ולכן אסר גם בקרובות שלבו גס בהן, למרות שאינן צריכות לו.
15. הדבר הלכה^[141] הביא את דברי החכמת אדם האוסר לנשים קרובות שלבו גס בהן להתיחד אתו, וכתב שמשמע מהעצי ארזים שחולק עליו, והדבר הלכה בהערה^[142] נשאר בצ"ע על החכמת אדם.
16. לנו נראה כי אפשר להקל בשעת הצורך על פי דברי המאירי בהסברו את רש"י, וכך נראה לנו הפשט בדברי רש"י שבלבו גס בה בלבד, כגון שהיא קרובתו - מותר אם יש שלוש נשים כאלו, כי חסר התנאי שהנשים צריכות לו.
17. הדבר הלכה כתב שנראה לו מסברא כי אם בין שלוש הנשים יש אשה שליבו לא גס בה - גם החכמת אדם יודה, כיון שהן והוא מתביישות ממנה ומפחדים שמא תלך ותגלה.
18. הגמ' נקטה דוגמאות שהיו שייכות בזמנם למי שעסקם עם הנשים, כגון צורפים, ספרים, כובסים ועוד בעלי מלאכה שעיסוקם רק עם נשים. היום, לעומת זה, נראה לי כי צריך לפעול על פי העיקרון של מי שליבו גס בנשים והנשים צריכות לו - לפי שתי האפשרויות שהעלינו, כי כדי להגדיר אדם שעסקו עם הנשים - צריך שני תנאים: גם ליבו גס בהן וגם צריכות לו. לכן רופא נשים מומחה מיוחד, שהנשים זקוקות לו מוגדר כמי שעיסוקו עם הנשים, ומאידך מוכרי בגדי נשים וצורפים וכדו', שכיון שיש תחרות בין המוכרים, ואדרבא הם זקוקים לפרנסתם לנשים - למרות שעסקם עם הנשים, כיון שהנשים אינן זקוקות להם הם לא יוגדרו "מי שעסקו עם הנשים". כל זה לפי חלק מהראשונים הסוברים כך בשיטת רש"י.
19. אמנם לפי הריא"ז והיד רמ"ה נראה שכל מי שעסקו עם הנשים - גם אם הן אינן צריכות לו - ליבו גס בהן ואסור לשלוש נשים להתיחד עמו, וכך נראה מהחכמת אדם. לשיטתם, גם במציאות של היום, מוכרי בגדי נשים העוסקים במכירת בגדי נשים בלבד וצורפים שעוסקים בתכשיטי נשים בלבד - יוגדרו כמי שעסקם עם הנשים.

139) סימן כ"ב ס"ק י"ג.

140) סימן כ"ב ס"ק י"א.

141) סימן י סעיף ד.

142) שם ס"ק ד.

20. גם מי שעסקו עם הנשים, כמוכרי בגדי נשים וצורפים העוסקים רק בקישוטי נשים וכדו', שבעלי אותם עסקים זקוקים לנשים לפרנסתם- כיון שיש תחרות גדולה- נראה לנו שיש מקום להקל בשעת הצורך ולסמוך על השיטות הסוברות שצריך תנאי "שהנשים צריכות לו" שאינו קיים במקרים אלה.
21. לדעת רש"י המתיר יחוד עם שלוש נשים, כתב הפנ"י שאם הן בדרך- צריך ארבע, שמא תצטרך אחת לצרכיה וישארו רק שתי נשים עם האיש.
22. הדבר הלכה כתב כי דעת היש"ש היא שדרך נשים ללכת עם הצריכה לצאת לצרכיה, ולפי זה גם בדרך מותר להתיחד עם שלוש נשים. לדעתנו אין ללמוד מדברי היש"ש לנדון דידן ואדרבא, לדעתנו נראה כי יש להצריך חמש נשים כדי להתיר.
23. למעשה נ"ל כי כיון שדין דרך היא גזירה אטו יחוד, יש לסמוך על הפני יהושע להסתפק בארבע נשים בדרך, מה עוד שכתבנו^[143] שבשעת הצורך אפשר לסמוך על הרמ"ה שכל דין דרך נאמר רק בהליכה לשמירה, ולפי זה בשעת הצורך אפשר להתיר יחוד בדרך עם שלוש בלבד, שכן הנשים אינן הולכות עמו לשומרו ועל כן אין לחוש שישארו עמו במציאות של יחוד. לפי זה יהיה מותר לאדם לצאת כמלווה בטיול שיש בו שלוש נשים. [כיון שהיתר זה מבוסס על כך שאינן הולכות לשומרו, במציאות בו האיש הוא ילד כבן י"ג והנשים שומרות עליו- לא ניתן להסתמך על הרמ"ה, שהרי כאן ודאי הולכות עמו לשומרו].
24. לדעת רש"י המתיר לשלוש נשים להתיחד עם איש אחד ביום, נחלקו אחרונים מה הדין בלילה בזמן שרגילים לישון או כשהולכים לישון ממש. יש אחרונים שנראה מדבריהם שאוסרים אפילו עם ארבע נשים. יש אחרונים שנראה מדבריהם שמתירים עם ארבע נשים ואוסרים עם שלוש, ויש אחרונים שכתבו כי היחוד מותר גם עם שלוש, וכך נראה לנו.
25. המחלוקת הנ"ל היא דווקא בזמן שהולכים לישון בפועל אך אם הוא רק זמן שדרך אנשים ללכת לישון- לדעתנו יש צד נוסף להקל.

(143) במאמר "מספר המתייחדים עם אשה אחת".

